

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет ім. Петра Могили
Південноукраїнське відділення Соціологічної асоціації України

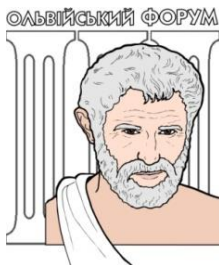

**ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2019:
стратегії країн Причорноморського регіону
в геополітичному просторі**

XIII Міжнародна науково-практична конференція
6–9 червня 2019 р., м. Миколаїв

ТЕЗИ

**науково-практичної конференції
«УКРАЇНСЬКИЙ ПІВДЕНЬ:
СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ
ВИКЛИКИ РЕГІОНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН»**

Миколаїв
2019

Ольвійський форум – 2019 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XIII міжнар. наук.-практ. конф. 6–9 червня 2019 р., м. Миколаїв : тези доп. : науково-практичної конференції «Український південь : сучасні соціокультурні виклики регіону та тенденції змін» / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – 64 с.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

УДК 172.15:316

Лобанова А. Л.,
д-р соціол. наук, професор,
КДПУ, м. Кривий Ріг

РЕГІОНАЛЬНИЙ ПАТРІОТИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Актуальність проблематики пов'язується з тим, що утвердження незалежності і суверенності (народ є єдиним сувереном влади) в Україні супроводжується різноплановими і неоднозначними процесами, які характеризуються як посиленням державотворчих процесів, так і їх гальмуванням. Про це свідчать суспільні події, які відбуваються останніми роками (2013–2019) в Україні. З одного боку, більшість громадян країни – мешканців центрального, західного і частково південно-східного регіонів (Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Миколаївська, Херсонська області) є активними носіями державотворчих ідей, євроінтеграції і незалежності Україні, з іншого – 34,2 % мешканців Криму взяли участь у псевдореферендумі 2014 р. про його приєднання до Російської Федерації. А частина мешканців Луганської і Донецької областей, об'єднавшись у сепаратистські та терористичні угруповання, за підтримки діючої російської влади та її армії, прагнуть створити так звану Новоросію, задля чого вже майже 5 років (з квітня 2014 р.) ведуть активні військові дії у зоні АТО (антитерористичної операції) та ООС (операції об'єднаних сил) і анонсують ідею федералізації України з метою подальшого відокремлення від неї.

Виникає нагальне питання: чим же керуються ті угруповання чи соціально-територіальні спільноти, які, виявляють так званий «регіональний патріотизм»: прагнуть розколоти та «розкрити» Україну на окремі регіони, чи навпаки – сприяють зміцненню цілісності країни, підтверджуючи гасло «ми різні, але єдині»? Тому метою роботи є аналітичне осмислення змісту *регіонального патріотизму* та з'ясування його впливу на державотворчі процеси, які мають місце в сучасній Україні.

Патріотизм – явище моральне і духовне, соціальне і політичне, а відтак може бути описане в термінах суспільно-гуманітарних наук. У філософському трактуванні *патріотизм* (від грец. patria – вітчизна) означає «любов до батьківщини, відповідальність за її долю, готовність служити її інтересам, а в разі потреби самовіддано боронити здо-

бутки свого народу; соціально-політичний і моральний принцип, що в загальній формі виражає вищезазначені почуття та емоційні стани». Політологи також розглядають патріотизм як «почуття прихильності, відданості і любові до своєї батьківщини, готовність і здатність служити її інтересам та сприяти її успіхам у внутрішньому житті й на міжнародній арені». У соціологічному контексті патріотизм розглядається як «моральний і політичний принцип, соціальне почуття, змістом якого є любов до батьківщини, гордість за її минуле і теперішнє, готовність підпорядкувати свої інтереси інтересам країни, прагнення захищати інтереси батьківщини і свого народу».

Варто зазначити, що нерідко патріотизм може зрощуватися з націоналізмом, оскільки останній – це саме та політична ідеологія і той політичний рух, в основі яких і лежить патріотизм. А за певних обставин, коли домінують вузько корисні індивідуалістичні інтереси або проголошується виключність однієї нації, порівняно з іншими, то патріотизм може переродитися на шовінізм, що вкрай небезпечно для будь-якої країни.

Звісно, патріотизм, як духовне, соціальне і політичне явище може бути індивідуальним, груповим і соціетальним; мати різноманітні поведінкові прояви (політичні, економічні, соціокультурні, етичні і т. п.) виявлятися в різних масштабах (районному, місцевому, обласному, регіональному, державному), мати конструктивні і негативні, функціональні та дисфункціональні наслідки – все залежить від мети, які ставлять перед собою його суб'єкти-носії (індивід, група чи спільнота) та засобів її досягнення, які вони обирають.

Коли мова йде про *регіональний патріотизм*, то, звісно, акценти зміщуються від індивідуальних його характеристик і ознак до групових чи колективних, від соціально-психологічних до політично-соціальних та соціально-історичних, від «я – самоідентифікації» – до «ми – ідентифікації», оскільки мова йде не про властивість однієї особи, а про характерні риси і ознаки соціально-територіальної спільноти.

Тож *регіональний патріотизм* пропонуємо розглядати як *морально-етичний компонент масової свідомості певної соціально-територіальної спільноти (будь-якої адміністративної одиниці: міста, області, декількох областей, автономної республіки та ін.), що відображає її спільну соціально-історичну спадщину, ґрунтується на почутті національно-етнічної приналежності та ідентичності, бажанні і прагненні захищати у будь-який спосіб (ідеологічний, політичний, економічний, дипломатичний, військовий) спільні інтереси і малу батьківщину і виявляється у спільній соціальній поведінці та діяльності, що спрямована на відстоювання її самостійності у питаннях самовизначення та територіальної цілісності чи відокремленості.*

Як тут не згадати ідею українського вченого В. Липинського про територіальний патріотизм. Як зазначає Е. Войцехівська-Лашчик, «про-

блеми «територіалізму» В. Липинський представляв так: «кожен, незалежно від його етнічної приналежності, релігії або мови, якою користувався, кожен хто проживає на території історичних українських земель є українцем». Тобто для В. Липинського було очевидним, що українська нація може об'єднатися на основі територіальної приналежності, а саме на ґрунті територіального патріотизму, який він вважав основним фактором у будівництві держави.

Виникає питання: чи є тотожними поняття: територіальний і регіональний патріотизм?

Вважаємо, що ці поняття подібні, але не абсолютно тотожні. За своїм змістом і той і інший характеризуються такими ознаками, як: спільна історична спадщина; приналежність до рідної землі (певної території); етнічна і національна самоідентифікація; визнання і використання державної мови; гордість і відповідальність за свої учинки, дії; бажання і здатність захищати спільні інтереси спільноти, народу, які проживають на певній території.

Між тим, територіальний патріотизм більш широке за своїми масштабами, а регіональний – більш глибоке за своїми ідеологічними коріннями явища. Якщо об'єднуючим чинником територіального патріотизму є територія країни, регіону, декількох країн, а відтак і багатьох етносів, націй (наприклад Євросоюз), то регіональний патріотизм ґрунтується не тільки на спільній території, але й на історичній ідентичності спільноти, яка на ній проживає. По-друге, якщо метою територіального патріотизму є прагнення спільнот, які проживають на певній території, об'єднатися заради спільної державотворчої мети, створити цілісну державу, незалежно від історичної спадщини та етнічної приналежності, то метою регіонального патріотизму є, навпаки, прагнення уособитися від державної приналежності, відокремитися від цілого, довести свою історичну виключність або на основі мови, або культури, або природних ресурсів, або людського капіталу. А відтак за рівних обставин територіальний патріотизм радше носить конструктивний характер, а регіональний – радше деструктивний.

Можна стверджувати, що регіональний патріотизм, який формується в соціально-територіальних спільнотах, які проживають в анексованому Криму та на окупованих територіях так званих ДНР та ЛНР, носить деструктивний, загрозливий характер і для них і для України, оскільки він відцентровує ці регіони від державотворчих процесів, роз'єднує цілісність і єдність країни. Він може легко переформатуватися у сепаратизм, що і спостерігається останніми роками в цих регіонах.

Таким чином, *регіональний патріотизм є соціальним феноменом*, оскільки є змістовною характеристикою масової свідомості певних соціально-територіальних спільнот, які, *по-перше*, об'єднані спільною

територією, історичною спадщиною та етнічною приналежністю; *по-друге*, виявляють подібні почуття любові до своєї землі (малої батьківщині) та гордості за неї; *по-третє*, здатні її захищати задля збереження своєї історичної ідентичності, свого звичного складу життя. Він має чимало спільних рис з територіальним патріотизмом В. Липинського, однак не тотожний йому, оскільки його об'єднуючим чинником є не тільки територія, а й історична спадщина та етнічна приналежність. Він здебільш носить функціональний характер.

Проте за певних умов, регіональний патріотизм може трансформуватися у націоналізм чи сепаратизм, що змінює його конструктивний та функціональний характер на деструктивний та дисфункціональний, що може виявлятися у відцентруючих від державотворчості процесах, що потребує поглибленого наукового дослідження.

УДК 316.3(477)

Лісеснко О. В.,
д-р соціол. наук, професор,
ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, м. Одеса

СТАВЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ ДО МОВНИХ АСПЕКТІВ РЕФОРМИ ОСВІТИ: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Після прийняття Закону України «Про освіту» 2017 року певні положення, а саме ст. 7 щодо мови освітнього процесу в закладах освіти, викликали стурбованість як громадян України різного етнічного походження, так і країн-сусідів – Угорщини, Румунії, Болгарії, Греції, Польщі, Росії, Молдови, тим, що ніби мовна стаття закону звужує права представників національних меншин. Особливо ця ситуація характерна для населення Одеської області – однієї з найбільш багатонаціональних в Україні: тут мешкає 133 національностей. В Одеській області на початок 2017/18 навчального року 29 % учнів навчались російською мовою, 1 % – молдовською і 0,03 % навчались болгарською мовою, решта учнів навчались українською мовою. Тому виникла потреба з'ясувати ставлення мешканців Одеської області до мовних аспектів освітньої реформи, зокрема впровадження ст. 7 закону України «Про освіту» для проведення громадського обговорення з зацікавленими сторонами для пошуку взаємоприйнятних рішень при впровадженні ст. 7 закону України «Про освіту» (з урахуванням зауважень Венеціанської комісії).

З метою вивчення громадської думки населення Одеської області в районах компактного проживання національних меншин групою соціологів Південноукраїнського відділення Соціологічної Асоціації України (керівник – проф. Лісеєнко О. В.) в рамках проекту «Спільна мова: громадський діалог щодо закону «Про освіту», який з 01.05.2018 – 20.12.2018 здійснювався в межах програми «Просування реформ в регіони» за сприяння Європейського Союзу (<http://ec.europa.eu/europeaid>) та Міжнародного фонду «Відродження» (<http://www.irf.ua>), що проводився Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій і «Європейською правдою», були проведені емпірико-соціологічні дослідження методом формалізованого та глибинного інтерв'ю з ключовими зацікавленими сторонами при реалізації ст. 7 закону України «Про освіту». В межах дослідження проведено 250 формалізованих інтерв'ю зі студентами (n-50), учнями шкіл, гімназій (n-100) та батьками учнів(n-100) у м. Одеса та в Болградському та Ізмаїльському районах Одеської області, 80 глибинних інтерв'ю з ключовими зацікавленими сторонами в реалізації ст. 7 Закону України «Про освіту» – представниками органів місцевої влади та самоврядування, керівництвом шкіл та інших закладів освіти вчителями шкіл (української мови та інших дисциплін), батьками учнів та учнями старших класів загальноосвітніх шкіл (з мовою навчання меншин та з українською мовою навчання), студентами, представниками громадських організацій національних меншин, роботодавцями, представниками місцевих політичних партій міста Одеса та Болградського й Ізмаїльського районів Одеської області. Одержані результати дослідження дозволили з'ясувати стан громадської думки населення Одеської області в районах компактного проживання національних меншин щодо мовної статті Закону України «Про освіту», отримати оцінки та бачення представниками національних меншин Одеської області мовного питання та його проблемних аспектів. За результатами дослідження зроблено висновки: більшість суб'єктів освіти (керівництва шкіл та інших закладів освіти, вчителів шкіл, учнів старших класів загальноосвітніх шкіл, студентів), батьків учнів, представників органів влади та місцевого самоврядування, національно-культурних товариств Одеської області вважають, що зміни з прийняттям 7 статті Закону України «Про освіту» є правильними. Але різноманітні відповіді інформантів на деякі питання щодо сприйняття 7 статті Закону України «Про освіту» пов'язані із недостатнім розумінням суті мовної статті Закону України «Про освіту» та механізмів її впровадження.

Серед основних причин виникнення напруги навколо мовного питання Закону України «Про освіту» можливо виявити три групи причин: 1) інформаційні, пов'язані з неефективною інформаційною кампанією Міністерства освіти та науки України щодо роз'яснення імплементації Закону України «Про освіту».

ментації мовної статті та, як наслідок, нерозуміння змісту та шляхів реалізації 7 статті Закону представниками національних меншин, учнями та батьками учнів шкіл з мовою навчання меншин; 2) *соціокультурні*, пов'язані з тенденцією до втрати національної ідентичності та забуття рідної мови представниками національних меншин. При цьому опору представників національних меншин щодо вивчення української мови немає – швидше, спостерігаємо бажання представників національних меншин не втратити рідну мову: «ми українську мову вивчаємо зараз і у нас немає проблем, але як би нам зберегти болгарську мову?»; 3) *політичні (внутрішньополітичні і зовнішньополітичні)*, пов'язані з політичним маніпулюванням мовним питанням, використанням мовного питання для отримання політичного капіталу, реакцією деяких країн, які мають в Україні великі діаспори.

Узгодженість респондентів спостерігається в питанні, що стосується пріоритетності державної (української) мови в державних закладах освіти, оскільки знання державної мови, на думку респондентів, забезпечить рівні можливості для здобуття якісної освіти на всіх рівнях. З точки зору учнів шкіл (з мовою навчання меншин та з українською мовою навчання) та батьків учнів простежується *зростання усвідомлення необхідності належного вивчення державної мови* та впливу рівня володіння української мови на покращення життєвих шансів випускників загальноосвітніх шкіл. Учасники дослідження цілком згодні з тим, що оптимальний шлях реалізації мовної політики в Україні має бути зважений.

УДК 316.722

Онищук В. М.,

*д-р соціол. наук, професор,
ОНУ ім. І. І. Мечникова, м. Одеса*

СОЦІАЛЬНЕ ЗАНЕПОКОЄННЯ ТА ОЧІКУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО РЕГІОНУ ЩОДО ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Реформа місцевого самоврядування, або децентралізація, об'єднані територіальні громади та потенціал їхнього розвитку є перерозподілом повноважень і фінансування між центральною вертикаллю влади та органами місцевого самоврядування на користь громад. Кожна реформа, що впроваджується у суспільстві сприймається по-різному. Велику роль у сприйнятті відіграє рівень довіри населення до влади. Це було проілюстровано виборами Президента України весною 2019 р.

З метою дослідження ступеню соціальної довіри національних меншин до дій влади, що компактно проживають у 2-ох віддалених районах Одеської області було проведено в липні 2016 р. – жовтні 2017 р. дві фокус-групи «Міжетнічна взаємодія і конфліктний потенціал в Ізмаїльському та Болградському районах», з ініціативи та за підтримки міжнародних неурядових, некомерційних організацій, метою яких є сприяння міжнародному співробітництву та міжкультурному діалозі. Дослідження проводили одеські вчені Г. Шелест та Т. Кривошея. Ціль дослідження – ідентифікація соціальних потреб національних меншин, а також наявність конфліктогенного потенціалу в процесі впровадження реформи. Учасниками фокус-груп стали представники національних меншин, які представляють найбільшу чисельність у 2 районах – болгари, молдовани, гагаузи, румуни, албанці та євреї.

Між представниками національних меншин в досліджуваних районах не спостерігається конфліктів, в основі яких лежав би етнічний фактор за винятком ромів, які нерідко виступають учасниками конфліктів кримінального характеру (с. Лощинівка Ізмаїльського району).

Основні висновки, що впливають з фокус-групового дослідження.

Процес об'єднання громад є чутливим питанням і природа сприйняття даного процесу різниться між районами. Спільною характерною рисою є викривлене сприйняття та презентація реформи місцевими елітами, які переймаються втратою фактичного впливу на місцях.

Існують певні рамки з точки зору донесення до аудиторії інформації про успішні випадки об'єднання громад в області і Україні.

В Ізмаїльському районі негативне і скептичне сприйняття реформи об'єднання громад пояснюється неефективністю комунікації інститутів, що здійснюють реформу з представниками громади. У Болградському районі ці фактори посилюються консервативні настрої, що базуються на радянській ностальгії.

Представники болгарської і румунської національних меншин налаштовані найбільш радикально проти об'єднання. Одне з побоювань – це об'єднання за національною ознакою, де голова громади, представляючи одну з національних меншин, буде надавати своєму селу більше переваг, ніж іншим селам. Подібні побоювання ґрунтується на радянській спадщині, коли існували подібні практики.

Щодо занепокоєння та очікування об'єднання громад варто відмітити, що вони обґрунтовуються наступними причинами – це домінування великих населених пунктів і побоювання місцевих жителів, щодо нерівномірного розподілу бюджету, відсутність інформаційної роботи з населенням і загальна соціальна пасивність місцевого населення – їх страшить все нове.

Важливою пересторогою при об'єднанні сіл з компактним проживанням гагаузів, болгар, албанців та молдован, є те, що вони належать до різних мовних груп і можуть виникати труднощі в комунікації.

При обговоренні бажаних моделей об'єднання громад висловлювалась думка, що села, які знаходяться на близькій відстані до Ізмаїлу, повинні бути прив'язані до міста, тому що люди там працюють, а віддалені села можуть об'єднуватися за бажанням якого в планах реформи взагалі не існує. Представники албанського населення в Болградському районі, стверджують, що не бачать перспектив об'єднання, а вважають, необхідним розвиток бізнесу, спрощення оподаткування і налагоджування та зміцнення відносин з Албанією. Щодо представництва у органах місцевого самоврядування та у виконавчій владі, як в Ізмаїльському так і в Болградському районах, зазначають відсутність необхідності закріплення квотного принципу для репрезентації інтересів національних меншин. У той же час, присутнє відчуття, що права національних меншин на участь у управлінні не реалізуються повною мірою.

Відсутня ефективна комунікація між державною владою і багатонаціональним населенням районів щодо цілей, методів, стратегії запровадження реформ, особливо реформи місцевого самоврядування, централізації та об'єднання громад. Чутки, як і раніше залишаються основним джерелом інформації.

Довіра між населенням та владними інститутами є фундаментальною для побудови сильної держави. На сьогоднішній день існує безліч факторів, що впливають на недовіру до влади, такі як: культурно-історичні причини, організаційні проблеми та брак досвіду і професіоналізму у чиновників, соціально-економічне становище людей, значна нерівність у суспільстві, політична культура, а також війна на Донбасі.

Національні меншини Ізмаїльського та Болградського районів не довіряють політичним інститутам і незгодні з реформування місцевого самоврядування. Вагомою причиною слугує відсутність належного інформування, а також зазначено, що не враховуються потреби місцевого населення віддалених сіл при плануванні процесу об'єднання.

Реалізація стратегії цивілізованого оновлення суспільства можлива за умови національної солідарності щодо цього питання. Першоосновою може стати національна ідентичність громадян, відчуття батьківщини, єдність державної мови, віри, культури, традицій, історичної пам'яті, уявлення про суспільний ідеал.

Мейжис І. А.,
д-р пед. наук, професор,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ МІСЬКИХ ОБЩИН ПІВДНЯ УКРАЇНИ У СВІТЛІ ЇХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ

Агресивні наміри Росії, яка з 2014 року веде справжню війну на Сході нашої країни і підживлює діяльність в обласних центрах Півдня України робить насправді актуальними питання безпеки соціокультурного життя міських громад регіону у зв'язку із специфікою їх традицій. Однією із таких важливих традицій є розповсюдження російської мови в побуті та в освітніх практиках жителів Півдня. Треба зазначити, що тільки після 2004 р., розпочався процес поступового поширення української мови в навчальній та соціокультурній діяльності закладів освіти та культури, а першим україномовним вищим закладом регіону став саме наш університет. Тому з цієї точки зору важливим заходом є моніторинг соціальних уявлень жителів Півдня стосовно майбутнього соціокультурного розвитку міст регіону та змісту повсякденних практик пересічних громадян. Одним із важливих засобів такого моніторингу є соціологічні опитування, які проводяться різними службами, в тому числі і Миколаївським центром соціологічних досліджень Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Проведене нами у 2018 р. емпіричне дослідження було визначено завданнями проекту «Ефективне функціонування та розвиток регіонального соціокультурного середовища в умовах децентралізації як запорука національної безпеки України», яке кафедра виконує на замовлення Міністерства освіти і науки України. *Метою дослідження* стало визначення умов стабільного та безпечного існування трьох великих міст Півдня, зважаючи на історію їх виникнення та соціокультурні традиції, що формувались в межах Російсько-радянської імперії в останні два століття. Це означало, що перш за все необхідно було звернути увагу на вивчення особливостей ментальних складових та світосприймання сучасних міст Південного регіону України. Тому серед завдань, що постали перед нами було вивчення перш за все соціальних ставлень (attitudes) мешканців міст до різних аспектів культурної спадщини, а також ціннісні орієнтації та соціально-політичні настрої громадян у питаннях соціокультурних особливостей безпечного існування міст регіону. *Гіпотезою дослідження* стало припущення, що соціокультурні традиції регіону, помітною особливістю яких є поширення російської мови у повсякденному спілкуванні громадян, суттєво не здат-

ні впливати на рівень готовності громадян до захисту своєї країни від російських загарбників і, як наслідок, не мають ознак загрози для безпечного існування міст Півдня.

Колектив дослідників ЧНУ ім. П. Могили разом із колегами університетів Одеси та Херсону провели протягом 2018 р. емпіричні дослідження у трьох обласних центрах Півдня України з одночасним масовим опитуванням городян за квотною вибіркою, визначеною кількістю населення в кожному з них. Дослідження мало на меті вивчення ментальних уявлень українців Південного регіону стосовно соціокультурних традицій міських громад, а також їх зв'язок із проблемними питаннями безпеки, що виникли в умовах російської агресії. Саме емпіричні дослідження і безпосередньо анонімне опитування городян здатне, на наш погляд, надати найбільш достовірні свідчення про соціокультурні орієнтації наших сучасників та їх настрої в умовах агресивних дій сучасної Російської імперії та територіальними претензіями колишнього колонізатора.

Завданням і метою конкретного соціологічного дослідження стало виявлення тих різноманітних аспектів соціокультурного життя міських общин, які б свідчили або навпаки – спростовували прихильність міських громад Півдня до ідей «руського мира», про які наполегливо говорять кремлівські пропагандисти і намагаються втілювати провокатори в ході суспільно-політичних акцій, в тому числі і спровокованих російськими спецслужбами. Саме тому одним із важливих питань, яке вимагало свого конкретного дослідження, було декілька питань які б могли підтвердити, або спростувати гіпотези дослідження стосовно відчуття безпеки у містян регіону. В опитуванні було приділено особливу увагу питанням міської ідентичності городян у співвідношенні із належністю до українського етносу і громадянства. Було вкрай важливо визначитись із соціальними уявленнями, що присутні у самосвідомості жителів Півдня України та їх ставленнями до гострих питань сучасності та цінностями. Для цього було розроблено анкетне опитування, яке доповнювалось спостереженнями дослідників та індивідуальними бесідами інтерв'юєрів із реципієнтами.

В ході конкретного соціологічного дослідження були опитані 800 жителів Півдня за квотною вибіркою, яка відповідає статевій та віковій структурі міського населення Півдня. Зокрема, були виявлені особливості національної ідентичності городян Півдня та їх відчуття безпеки на вулицях та громадських місцях. Дослідження підтвердило той факт, що значна кількість городян відчувають небезпеку на вулицях та у громадських місцях: від третини опитаних миколаївців до 26,2 % в Одесі і Херсоні. І при цьому найбільша частина тих, кому важко відповісти на ці питання – це одесити.

СЕКЦІЯ 1.

Теоретичні аспекти вивчення процесів соціокультурного розвитку на початку 21 ст.

УДК 141.333(043.2)

Осипов А. А.,
*д-р филос. наук, профессор,
ЧНУ им. Петра Могилы, г. Николаев*

АНТРОПОСОФИЯ О ДУХОВНОМ ФАКТОРЕ ЭВОЛЮЦИИ ЗЕМЛИ

Земля имеет свою духовную предысторию развития, в которой в свернутом виде заложены те процессы, которые мы наблюдаем в эволюции до нынешнего состояния физического, эфирного, астрального тел человека и его Я. В этой предыстории развития Земли имело место попеременное чередование ее физического и духовного состояния. При этом предшествующие духовные и физические состояния не похожи на то, что наблюдается сейчас. В настоящее время, согласно антропософскому учению, наиболее завершенным и структурированным является физическое тело, в отличие от которого астральное тело, как носитель «наслаждения и страдания, вождлений и страстей, находится лишь на пути к гармонии и внутренней законченности..., а подлинное ядро человеческого существа, его Я, находится в настоящее время лишь в начале развития» (Р. Штайнер).

Эволюция Земли разделяется на две половины, каждая из которых состоит из отдельных этапов. В первой половине происходит развитие от исходного положения до появления того состояния физического, эфирного, астрального тел и Я, какое мы наблюдаем в данное историческое время. Этапами первой половины являются этапы: Сатурна, Солнца и Луны. Этапами второй половины эволюции Земли в будущем являются этапы Юпитера, Венеры и Вулкана, которые появляются в дальнейшем развитии Земли под влиянием импульсов со стороны высшего Я человека, направленных на преобразование физического, эфирного и астрального тел человека. При этом названия этих этапов не следует напрямую соотносить с реальными планетами солнечной системы в том виде, как они существуют сейчас. Они имеют условно-символическое значение; символическим является и язык описания их особенностей. Это связано с тем, что состояние физического тела, на-

блюдаемое в данное время, обусловлено наличием эфирного и астрального тел – каждое из трех тел своими особенностями обуславливает особенности другого тела.

На этапе Сатурна имело место лишь физическое тело. На каждом из этапов последовательно появляются сначала эфирное (этап Солнца), а затем астральное тела (этап Луны), взаимодействие между которыми вносит новые качества в каждое из них. Развитие Сатурна характеризуется последовательным появлением душевной теплоты, духовного света, различного рода ощущений (вкусных, слуховых). На этапе Солнца физическое тело, образовавшееся в период Сатурна, становится носителем эфирного тела. Во время солнечного развития тепловая субстанция, сгущается до «состояния газа или пара». Газовые образования приобретают формы, которые ясновидческое сознание человека может ассоциировать с движением соков в современном растении, с чувством любви.

На этапе Луны формируются чувства удовольствия и неудовольствия, желания и вожделения. В результате уплотнения газа возникает жидкостное состояние, – образы растений-животных, которые можно представить как синтез питания и дыхания в смутном сумеречном ясновидческом сознании. «В лунную эпоху мы имеем дело с очень изменчивыми, сменяющимися впечатлениями, с колеблющимися, подвижными образами и их переходами» (Р. Штайнер).

Управляют процессом эволюции Земли, согласно христианской терминологии, представители небесной иерархии, в частности: Ангелы, Архангелы, Архаи. Все процессы эволюции своим исходным пунктом имеют чистую духовность, выступают из чистой духовности и могут эволюционировать и быть адекватно познаны лишь с помощью развитых ясновидческих способностей человека.

УДК316.77

Дрожанова О. М.,

канд. соціол. наук, доцент,

Ступак О. П.,

старший викладач,

НУК ім. адмірала Макарова, м. Миколаїв

ГЕРМЕНЕВТИЧНА КОНТЕКСТУАЛЬНІСТЬ МЕДІАДИСКУРСУ: РИЗИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Зростання ролі інформації в житті суспільства та її перетворення в найважливіший ресурс економіки, політики й культури посилюють вплив медіасфери на поведінку людей та управління їх мотиваціями.

Фактично, в умовах зміни технологічних укладів ЗМІ перетворюються з традиційної «четвертої влади» на один з основних видів зброї в інформаційно-мережевих війнах (або війнах сьомого покоління). Один з перших теоретиків інформаційної війни Р. Шафранскі підкреслював важливість ментального виміру і вищих цінностей в посиленні національної могутності, а цілями інформаційної війни називав системи знань і уявлень.

Принциповим моментом в сучасних теоріях інформаційної війни є переважна концентрація уваги на когнітивних (смыслових) засадах формування і зростання інформаційної могутності, а не власне на технологічних засобах. Через це інформаційна війна переводиться на рівень «війни знань», і на початку ХХІ ст. парадигма інформаційної війни як «війни знань» стала загальноприйнятною. У такій парадигмі стратегічна перевага залежить не від концентрації на фактах і числах, а від взаємно доповнюючого розуму тих, хто їх інтерпретує. У 2010 році у науковий обіг був уведений термін «епістемологічна війна», який відбиває перенесення акценту з інформаційних технологій на технології когнітивні, що задають смысловий контекст формування і розвитку інфосфери через механізми інтерпретації.

Інтерпретація є базовим концептом філософської герменевтики, який сьогодні набуває нової значимості й активно залучається до формування нових епістемологічних парадигм у постнеокласичній науці. Розкриття цього поняття в герменевтичній традиції (зокрема, П. Рікером) як фундаментальної процедури пізнавальної діяльності дозволяє по новому поглянути на особливості пізнання й відображення реальності засобами мас-медіа. Інтерпретація як особливий тип соціального ментального досвіду є основою механізмів соціалізації та самоідентифікації на рівні індивіда, інституалізації та інтеграції – на рівні суспільства. У сучасному суспільстві такі процеси стають можливими лише в проінтерпретованій культурно-комунікативній сфері. Суб'єктом, що здійснює таку глобальну інтерпретацію, і виступають ЗМІ, надаючи можливості масової комунікативної публічної взаємодії. У процесі інтерпретації мас-медіа виконують роль виразника соціальних уявлень, які допомагають зорієнтуватись у поточних проблемах сучасності. Простір масової комунікації, створюваної через ЗМІ, можна розглядати як простір конструювання, існування й трансляції соціальних смислів.

Якщо традиційні онтологічні категорії конструювались за рахунок елімінації «суб'єктивності» як перешкоди в досягненні істинного знання, то онтологічні принципи, за якими вибудовується медійна картина реальності, базуються на уявленні постнеокласичної науки про те, що будь-яка онтологія – це, перш за все, мовні ментальні конструкції. Мас-медіа створюють картину світу, яка є рефлексивним, ментальним

образом реальності, матеріалізованим у формі тексту, знаку, мови. Публічний текст, створений для аудиторії, гранично насичений документальними й художніми образами, спирається на синтез знакових форм і виразних засобів. Його характеризують символічна насиченість, переплетіння численних знакових моделей, які через сучасні технології набувають нових просторових і часових форм.

В інтерпретованій медійній інформації реалізується близька до сучасного світовідчуття «екзистенційно-антропологічна теорія пізнання». Такий тип мислення крім загальних гносеологічних якостей має аксіологічні характеристики. Створюючи соціокультурну реальність у формі картини світу сучасної людини, мас-медіа як жоден інший інститут суспільства сприяє раціональному функціонуванню «жорсткого ядра культури» і забезпечує наявність специфічної антропотехніки в соціальній системі. Медіатекст є тим унікальним культурно-символічним конструктом, який дозволяє здійснити багатоваріантний процес виробництва і передачі соціально значимих смислів, тієї інформації, яка, за Ж. Бодріаром, «скрізь сприяє прискореному обігу смислу і створює приріст смислу, аналогічний приросту в економічній сфері, зумовленому прискореним оборотом капіталу». Інтерсуб'єктивні принципи комунікації, через які у медіасфері формується специфічна картина світу, призводять до утворення особливої просторовості – людиномірного, суб'єктивно освоєного людиною смислового середовища. Критерій достовірності – достатньої вірності, збіг з реальністю, яка сприймається повсякденним мисленням, – іноді виявляється вирішальним для створення смислового простору, що задовольняє споживачів інформації. Підрив довіри до інформації як до суспільно корисної цінності може стати «міною сповільненої дії», яка підкладається під процеси формування інформаційної культури.

УДК 316.74:37.018.4](477)(043.2)

Орлова О. І.,

канд. соціол. наук, доцент,

КЕІ ДВНЗ «КНЕУ» ім. Вадима Гетьмана», м. Кривий Ріг

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ЯК СТРАТЕГІЯ УСУНЕННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Освіта дорослих у контексті неперервного навчання сприяє розвитку особистості дорослої людини, визначає поняття неперервної освіти і неперервного навчання. Саме розвиток освіти дорослих приводить до значних змін у сучасній освіті, позитивно впливає на зміни у розвитку

як формальної, традиційної освіти, так і призводить до появи нових форм і видів навчання людей у різноманітному віці.

Відомий вчений і діяч ЮНЕСКО, що займався проблемами неперервної освіти Г. Даве вважає, що «неперервна освіта – це процес особистісного, соціального і професійного розвитку індивіда протягом його життя, здійснюваний із метою удосконалювання якості життя як індивідів, так і їхніх общин».

У результатах дослідження ринку праці в Україні наголошується на проблемі диспропорцій на ринку праці. Наприклад, найбільшу питому вагу в підготовці фахівців у вищих навчальних закладах нині має такий напрям, як економіка (32 %), а серед фахівців, які закінчили ці заклади і звернулись до державної служби зайнятості населення, найбільшу питому вагу має також економічний напрям підготовки (44 %). І проблема полягає не тільки в тому, що навчальні заклади не узгоджують обсяги і напрями професійної підготовки, а в тому, що певна частина спеціальностей нині не відповідає сучасним умовам економічного розвитку, зорієнтована на застарілі матеріально-технічну базу, технології тощо.

Саме система професійного навчання кадрів на виробництві як елемент неперервної освіти може, за умови врахування сучасних особливостей розвитку економіки України, позитивно вплинути на забезпеченість підприємств фахівцями, зокрема на ефективне вирішення проблеми диспропорцій на ринку праці.

Періодичність підвищення кваліфікації працівників в Україні становить у середньому близько 15 років. Такий тривалий час без кваліфікаційної підготовки веде до відставання фахового рівня працівників від потреб сучасного виробництва. Для поліпшення цієї ситуації необхідно скоротити періодичність підвищення кваліфікації в декілька разів, використовуючи інноваційні підходи до системи неперервного навчання кадрів на виробництві.

Дослідження основних проблем розвитку неперервної освіти дозволило нам зробити висновки про те, що сьогодні має місце:

- обмеження з боку держави розміру витрат на проведення професійного навчання, які включаються до валових витрат підприємства;
- складна, тривала і витратна процедура отримання дозволів на проведення навчання кадрів на виробництві;
- недостатня зацікавленість роботодавців у вкладенні коштів в освіту працівників через відсутність механізму їх повернення в разі звільнення працівника;
- незацікавленість працівників вкладати кошти у професійну освіту через відсутність достатніх матеріальних стимулів та низький рівень оплати праці;

– недостатній рівень використання сучасних технологій неперервної освіти.

Зважаючи на зазначені проблеми, а також враховуючи існуючий соціально-економічний стан України, у тому числі стан вищої освіти у, диспропорції на ринку праці, безробіття, нині вкрай важливо розробити ефективний механізм організації системи неперервної освіти. Важливим напрямом розвитку освіти дорослих працюючих людей має бути стимулювання роботодавців з боку держави до збільшення розміру витрат на організацію неперервної освіти.

Так, законодавчо встановлено, що платник податку на прибуток підприємства може включати до валових витрат виробництва за звітний період витрати на професійну підготовку, але їх розмір нині в декілька разів менший порівняно з коштами, які вкладаються розвинутими країнами. Досвід конкурентоспроможних на світовому ринку вітчизняних підприємств показує, що в них витрати на навчання персоналу становлять від 2 до 10 % фонду оплати праці. Тому, враховуючи світовий і вітчизняний досвід, доцільно збільшити розмір витрат підприємств на професійне навчання до 10 % фонду оплати праці.

Додатковим джерелом фінансування витрат на проведення професійного навчання може бути створення спеціального фонду, джерелом формування якого є частина чистого прибутку підприємства. Розмір його частини має визначатися на зборах трудового колективу за участю керівника, профспілок, а рішення обов'язково має відображатись у колективному договорі.

УДК 37.013.78

Коробов В. К.,

канд. соціол. наук, доцент,

Коробова І. В.,

д-р пед. наук, професор,

Херсонський державний університет, м. Херсон

ЗАСТОСУВАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СПЕЦКУРСУ «РЕГІОНАЛІСТИКА»

В останні роки інтерактивні методи навчання набули популярності. Це пов'язане з тим, що їх використання дає набагато кращі результати, ніж використання традиційних методів навчання. «Case-method» є інтерактивним методом навчання, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів. Він сприяє розвитку винахідливості, вмінню вирішувати проблеми, розвиває здібнос-

ті проводити аналіз і діагностику проблем. Сутність case-method полягає в аналізі на практичному занятті спеціально розроблених проблемних ситуацій (case-tasks), шляхів і способів їх вирішення; в оцінці і прогнозуванні наслідків прийнятих рішень. Цей метод дає змогу змінити положення студента з пасивного до активного. При цьому викладач має безпосередній зворотний зв'язок і може негайно зреагувати на неправильно зрозумілі концепції або неправильні уявлення студентів.

Дослідження відомих у науково-методичній літературі *класифікацій* типів case-tasks дозволило виявити такі: *за формою обговорення* – колективні, групові, індивідуальні; *за розміром* – міні-кейси, середніх розмірів, об'ємні; *за типом контрольно-методичної частини* – запитальні, кейси-завдання, змішаного типу; *за наявністю сюжету* – сюжетні, безсюжетні; *за джерелом кейсу*: а) практичні – в яких описується конкретна ситуація, що склалася в реальному житті; б) навчальні – основною задачею яких є навчання студентів бачити проблему, аналізувати її, знаходити оптимальне рішення; в) науково-дослідницькі – орієнтовані на здійснення дослідницької діяльності.

У відповідності до класифікації за джерелом кейсу та з урахуванням пропозицій науковців щодо його структури авторами розроблено серію case-tasks, призначених для використання у процесі вивчення дисципліни «Регіоналістика».

Кейс **«Як перетворити Херсонщину на привабливу сучасну здравницю всеукраїнського і міжнародного значення»** – науково-дослідницький. Головна проблема кейсу – дослідження процесу модернізації економіки регіону на основі ефективного використання його туристично-рекреаційного потенціалу. Методи дослідження ситуації - соціологічні, економічні, загальнонаукові, тонкі методи матаналізу (факторний аналіз, кластерний аналіз) та ін.

Авторами виконана детальна методична розробка даного кейсу, моделі взаємодії викладача зі студентами.

Ефективність використання case-method у професійній освіті була перевірена шляхом його впровадження в освітній процес Херсонського державного університету для студентів першого курсу магістратури спеціальності «103. Науки про Землю. 8.04010401. Географія*». Загальна кількість студентів, які були залучені до педагогічного експерименту складає 29 осіб: 15 осіб – контрольна група, 14 осіб – експериментальна група. Показником ефективності застосування case-method був обраний рівень навчальних досягнень студентів

Аналіз отриманих результатів засвідчив, що в експериментальній групі відбулися позитивні зрушення у порівнянні з контрольною. Так, в експериментальній групі кількість студентів з низьким рівнем навчальних досягнень на 7,14 % менше, ніж у контрольній; кількість студентів

нтів з високим рівнем навчальних досягнень на 14,28 % більше, ніж у контрольній. Статистичне обґрунтування ступеня розбіжності отриманих результатів з упровадження розроблених case-tasks було здійснено за допомогою Q-критерію Розенбаума

Результати педагогічного експерименту з впровадження case-method у професійну підготовку майбутніх учителів географії під час вивчення навчальної дисципліни «Регіоналістика» засвідчили його ефективність. Дослідження варто продовжити у напрямку розробки case-tasks та методики впровадження case-method у викладання інших навчальних дисциплін.

УДК 316.77(73)

Ляпіна Л. А.,
канд. політ. наук, доцент,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ АСПЕКТ

Соціологічна рефлексія концепції мультикультуралізму актуалізується необхідністю пошуку нових векторів розвитку сучасного світу в умовах глобалізації, виробленню оптимальних моделей міжкультурного співжиття та співіснування, що відповідають імперативам та викликам сучасності. Проблема мультикультуралізму є надзвичайно гострою для сучасної України у контексті дискусій про співвідношення минулого, сучасного та пріоритетів майбутнього, полікультурності суспільства, євроінтеграції та викликів глобалізації, взаємоузгодження різновекторних ціннісних орієнтацій населення держави, подолання синдрому «розколотого суспільства».

Серед теоретичних проблем, які постають перед вітчизняними дослідниками – соціологами – в їх спробах осмислити можливі «про» та «контра» мультикультурного проекту, можна виокремити як найбільш значущі наступні.

По-перше, це множинність трактування поняття «мультикультуралізм». З одного боку, досліджувана категорія ототожнюється з багатокультурністю, тобто трактується як демографічно-описове явище, що констатує наявність у суспільстві чи державі етнічно або расово різноманітних суб'єктів. Саме такий підхід дозволяє відомому соціологу М. Шульзі стверджувати, що в «нашій країні мультикультуралізм існує вже сотні років», і вбачати в останньому «механізм» стабілізації суспі-

льства, розвиток його багатоманітності на основі рівності прав національної більшості та культурних меншин. З іншого боку, мультикультуралізм здебільшого розуміється як «величезний за змістовим наповненням ідеологічно-практичний комплекс, що складається як з об'єктивних явищ, так і з суб'єктивних тлумачень». Таке трактування знаходимо, зокрема, у роботах української дослідниці С. Дрожжиної. Окремо можна виділити узагальнений (або комплексний) підхід до мультикультуралізму Н. Висоцької, яка основні дефініції цього явища згрупує у своєрідні кластери і пропонує розглядати мультикультуралізм як демографічно-описовий, програмно-політичний, ідеологічно-нормативний, соціально-трансформативний, історичний феномен.

По-друге, у вітчизняному дискурсі мультикультуралізму знаходимо також спроби виокремлення його основних характеристик. Зокрема, на думку української дослідниці А. Гордієнко, в основі мультикультуралізму закладено три основоположних принципи: визнання державою культурного плюралізму як важливої характеристики громадянського суспільства; усунення перешкод, які заважають соціалізації маргінальних культурних груп та підтримка відтворення й розвитку різноманітних культур.

По-третє, ще одним напрямком у дискурсі мультикультуралізму є теоретичний аналіз його моделей. Зокрема, С. Дрожжина та Ю. Савельєв постають прихильниками «жорсткого» мультикультуралізму. Українські науковці вважають, що суспільство може бути мультикультурним лише за умови забезпечення державою рівних прав та свобод для представників усіх груп. А. Колодій пропонує розглядати модель "інтегрального мультикультуралізму» як найприйнятнішу для етнокультурної політики в Україні. Ця позиція обґрунтовується тим, що такий мультикультуралізм «згладжує суперечності і сприяє порозумінню, визнає актуальність для молодих національних держав перевіреного принципу: одна держава – одна домінуюча соціетальна культура», а відтак він може бути прийнятний як «орієнтир етнополітики для посткомуністичних суспільств, у тому числі й України, які змушені поєднувати завдання модерної і постмодерної епох».

І, нарешті, ще одним цікавим моментом у дискурсі мультикультуралізму є розуміння цінності останнього як стратегії національного розвитку України. Серед українських науковців також, як у попередніх дискусіях, не існує універсального визнання цінності мультикультуралізму. Так, О. Батіщева зазначає, що «поширення дискурсу мультикультуралізму обумовлює послаблення ролі культури титульної нації». На думку дослідниці, в умовах «послаблення ролі культури титульної нації через поширення дискурсу мультикультуралізму» державна куль-

турна політика має «підкреслити важливість національного стилю життя», а «...передумовою успіху нової національно-культурної ідентичності є цілісність мовного середовища», тому застосування єдиної державної мови О. Батищева вважає «пріоритетом державної культурної політики в умовах глобалізації». Отже, йдеться про крайню негативну позицію щодо застосування принципу «мультикультуралізму» в українській політиці.

Проте, на думку автора статті, на сучасному етапі вибір власної оптимальної моделі мультикультуралізму неможливий без урахування декількох умов, а саме: якщо визнання державою культурного різноманіття не буде загрожувати її територіальній цілісності та національній безпеці; якщо відбуватиметься подальший розвиток демократії та громадянського суспільства, що забезпечить захист прав людини; якщо будуть створені нові можливості для розвитку культури не тільки меншостей, але й більшості, тобто титульного етносу. В ідеалі, модель мультикультуралізму в Україні має стати новою соціополітичною стратегією, що визначатиме якісно нові засади організації соціального процесу.

УДК 316.774:001.102]:004

Броннікова Л. В.,
канд. філос. наук, доцент,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ЕПІСТЕМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ «ВЕЛИКИХ ДАНИХ» (ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ)

Загальна мета науки – збільшення достовірного знання. Саме тому наука, яка перетворює величезні обсяги даних, реалізує можливості, які вплинуть на всю науково-технічну сферу. Зростаючий обсяг цифрових даних і зміна структури їх використання починають грати більш вагомую роль в сучасному науковому пізнанні. Науково-дослідну діяльність в даний час слід розглядати в прямій залежності від ефективного доступу до загальних цифрових наукових даних і до сучасних інформаційних інструментів, які дозволяють здійснювати зберігання, пошук, візуалізацію і адекватний рівень аналізу даних. Нові теоретико-пізнавальні проблеми, генеровані використанням інформаційно-комунікаційних технологій в науці початку 21 ст., потребують філософського аналізу.

Термін «Big data» з'явився у 2008 році у журналі «Nature». У довідкових ресурсах є десятки його визначень. Великі дані – це сукупність технологій, що мають здійснювати три операції. По-перше, обробляти

великі обсяги даних. По-друге, ці технології мають швидко працювати з великими обсягами даних. По-третє, вони мають працювати зі структурованими і погано структурованими даними паралельно в різних аспектах. Типовий приклад великих даних – це інформація, що надходить з різних експериментальних пристроїв Великого колайдера, що безперервно виробляє величезну кількість даних. Прилад постійно видає великі обсяги даних, а вчені за їх допомогою вирішують множину завдань.

Враховуючи цю дефініцію, будемо розглядати дані як сировину, сирі факти, які мають бути осмислені у певному контексті, організовані та упорядковані в процесі обробки. Інформація виникає в результаті аналізу оброблених людиною даних. Цей аналіз надає їм смислу та забезпечує «споживчі» якості. Іншими словами, дані – це неорганізовані факти, котрі необхідно перетворити у інформацію.

Наука про дані займається вийманням знань та важливої інформації з великих та складних масивів даних. Виймання інформації дозволяє виводити приховані закономірності та краще розуміти дані. У цьому полягає значення науки про дані. Саме вона з'єднує знання з реальністю; перетворює онлайніві знання в офлайніві. Ця наука змінює життя людей, стратегії бізнесу, підхід до вибору та допомагає іншим наукам, технологіям та соціологічним дослідженням.

Необхідно зауважити, що здатність до продукування даних виявляється сильнішою, ніж здатність їх переробляти. Мета користувачів – отримання нової інформації і нових знань з вже готових масивів даних. Різні види діяльності з даними і, перш за все, володіння методами виймання інформації, називають наукою про дані (data science). Але це не є новою академічною наукою, це міждисциплінарний набір знань та навичок, необхідних для виймання знань.

Отже, великі дані змінюють наш підхід до пізнання світу. За часів епохи малих даних вчені створювали гіпотези про світоустрій, а потім перевіряли їх, збираючи та аналізуючи дані. В майбутньому наше розуміння тієї чи іншої проблеми буде залежати не від гіпотез, а від величезної кількості даних. Новий підхід орієнтовано на виведення висновків, що впливають з даних, а не на перевірку теорії на основі аналізу даних, що підходять для цього.

У такий спосіб, поява технології ВД передбачає зміну традиційної парадигми експериментальної науки, що будувалася на висуненні та верифікації гіпотез. Тепер продукувати наукове знання можна без опори на гіпотетико-дедуктивний метод. Такі вражаючі можливості і перспективи ВД вимагають детального і всебічного аналізу епістемічних, методологічних, інституційних основ проблеми.

З появою будь-якої технології виникає хвиля її критичного сприйняття. Очевидно, що big data – це інновація, яка змінює наукове дослід-

дження та створює можливість нового підходу у науці. Над цим мають працювати філософи та науковці, оскільки мова йде про виробництво знання. Цей підхід ще не прийняв конкретну форму, але виділяються два можливих напрямки, які характеризуються різною епістемологією, – емпіризм, в рамках якого дані говорять самі за себе поза теорії, і наука, що «йде від даних», яка трансформує існуючий науковий метод, інтегруючи елементи абдукції, індукції і дедукції. З огляду на недоліки в основних положеннях аргументації емпіризму, можна з високою ймовірністю припускати, що з плином часу в зв'язку з поширенням великих даних і вдосконаленням нових методик їх аналізу переможе наука, що «йде від даних», що стане серйозним викликом звичному науковому методу, що «йде від знання». Ці зміни, однак, повинно супроводжувати опрацювання та обговорення філософських підстав науки, що «йде від даних»; слід зосередитись на базових положеннях її епістемології, принципах і методології з тим, щоб була створена стійка теоретична основа нової парадигми. В той же час деякі філософи зауважують, що сама по собі величина і кількість даних не дають нічого для того, щоб вважати ВД чимось абсолютно новим і дійсним проривом в людському пізнанні. Проте новацією для науки можуть стати методи, інфраструктура, технології та способи обробки даних.

Ці різні точки зору щодо епістемологічних та евристичних можливостей використання технології великих даних свідчать про трансформацію методологічної свідомості вчених. Тема епістемологічного визнання великих даних має стати предметом філософської рефлексії і у майбутньому.

UDC 316.7+130.2:171

Borodenko O.,

*PhD of Philosophical Sciences, Senior Lecturer,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv*

ONTOLOGICAL AND SOCIOCULTURAL MEASUREMENTS OF HAPPINESS

The question of happiness was repeatedly raised in literature from the time of Plato and Aristotle. According to Aristotle, «happiness is the highest good that is accomplished in deeds». Aristotle defines happiness (eudaimonia) as the most important condition for the formation of a human's life-world, as well as the basis of his sociality in his work «Nicomachean Ethics» and other works. According to Aristotle, the desire to be happy guides the entire life of

a person, determining his views and actions. The category of happiness in the great Greek thinker is not abstract, but quite specific; it is «the highest good that is realized in deeds». Aristotle's *aretological eudaimonism* is a concept based on the assertion that only rational human activity, which is guided by good intentions, leads to happiness; only such activities contribute to the formation of man as a social subject.

Aristotle, as well as some other thinkers, considered the happiness of a person based on *ontological principles*, since in his ethics the human essence is aimed at happiness. In non-classical philosophy and sociology of the 19th and 20th centuries, the concept of «happiness» is often viewed as a sociocultural category. According to this interpretation, the happiness of an individual directly or indirectly depends on the well-being of society, and social well-being is most clearly manifested in the development trends of the sociocultural environment. In other words, individual and society are interdependent «worlds» that have a constant influence on each other.

As Henri Bergson wrote about this, “A society that is a union of individual energies rewards and facilitates the efforts of all. It can exist only by subordinating the individual to itself, it can develop only by allowing it to act: these are the opposite requirements that need to be reconciled.” (*«Life and consciousness»*, 1911).

In the 19th century, well-known sociologists turn to the category of happiness. At the beginning of the 20th century, Pitirim Sorokin applied the «relativistic approach» to the study of eudaimonia (article «*Sociological Progress and the Principles of Happiness»*, 1912). Unlike H. Spencer, P. Sorokin did not directly connect human happiness with social progress. He considered happiness as *a social and cultural phenomenon*, which is formed under the influence of many both subjective and objective factors. According to Sorokin, happiness primarily depends on the sociocultural dynamics, on changes in the system of values of the individual and the socio-cultural sphere of society. It is values and value orientations that determine, first of all, the formation of the concept of happiness in each person. Family and familiar values play a crucial role in this process.

In the 20th century, especially in its second half, sociologists and psychologists began to widely use *empirical methods for measuring happiness*. For example, the Happy Planet Index (defined by the New Economics Foundation since July 2006), the Global Happiness Index of the well-known sociological organization Gallup International, the OECD Better Life Index, and the Oxford Happiness Inventory are widely known. Since 2000 «*Journal of Happiness Studies»* has been published. It is dedicated to the study of well-being and happiness.

Empirical studies on these problems are being conducted in Ukraine too. As noted by E. Golovakha in an interview in 2015, data from sociological polls show that «the Ukrainian concept of happiness is very limited». In Western countries, it necessarily includes the well-being of the society in which the person lives (residents of Denmark, the Netherlands or, for example, Germany cannot imagine personal happiness without this factor). In Ukraine, as noted by E. Golovakha, the situation is different: «Ukrainians have always been more satisfied with their personal lives and their welfare than the state of affairs in Ukraine and the state of the national economy».

The results of the omnibus survey (questionnaire) that was conducted by the Department of Sociology of Petro Mohyla Black Sea National University in May 2018 in the framework of the departmental research project «The effective functioning and development of the regional socio-cultural environment in the context of decentralization as a guarantee of the national security of Ukraine» generally confirmed these findings.

The questionnaire covered 801 people aged 18 years and older (213 people in Mykolaiv, 431 people in Odessa, 157 people in Kherson). The permissible error was no more than 3.5 %. Respondents were asked the question: «*Do you consider yourself a happy person?*» The answers were distributed as follows: «Yes» – 342 (42.7 % of questioned); «Rather yes than not» – 278 (34.6 %); «Rather no than yes» – 64 (8.2 %); «No» – 19 (2.3 %); «Hard to say» – 98 (12.2 %). Data for cities differ slightly.

The survey results indicate that a greater number of residents of regional centers rates as high their personal level of happiness. At the same time, a significant number of those who found it difficult to answer may say that the concept of happiness is a complex, ambiguous concept that not all people can comprehend or formulate for themselves.

The ratio analysis between answers to the question «Do you consider yourself a happy person?» and the answers to questions related to personal economic and financial well-being and the economic situation of the country gave the following data:

1) The majority of respondents who consider themselves happy are positive about the economic and financial level of their family or household (58.2 %). At the same time, this level is considered good by considerably fewer «happy people» (22.8 %), and very good by less than 1 %. Among the respondents who do not consider themselves happy, the data differ markedly. Here, 26.3 % of respondents feel obvious dissatisfaction with their economic situation, and about half of them (47.4 %) rate this situation as bad;

2) At the same time, from among the respondents who consider themselves happy, only 5.0 % rate the level of economic development of

Ukraine as «good» or «very good»; the overwhelming majority of «happy people» (76.9 %) are dissatisfied with the country's economic development.

Of course, the problem of the relationship between personal happiness and well-being, on the one hand, and the well-being of society and the region, on the other hand, requires a deeper and more comprehensive analysis, taking into account a variety of psychological, social and cultural factors. However, if we compare the results of our research with the results of other studies conducted in Ukraine in 2014–2019, some conclusions can be drawn now: we have a deep crisis in the sociocultural sphere and society as a whole, which manifests itself, in particular, in atomization of society, lack of solidarity and the crisis of values. These phenomena give rise to serious social threats and risks to the stability of the sociocultural environment.

УДК 316.3:614.8(075.8)

Калашнікова Л. В.,
канд. соціол. наук, доцент,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОТРЕБ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ: ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД

Будь-яка соціальна система як і всі її складові, зокрема особистість, не просто існують у конкретному часово-просторовому вимірі, а прагнуть забезпечення безпеки життєдіяльності, яке починається із актуалізації потреби у безпеці через усвідомлення наявності реальної загрози існуванню. Послідовність «виклик» – «ризик» – «небезпека» – «загроза» вживається для відображення наростання напруги залежно від адресного спрямування й ролі суб'єктивного чинника. Змістовне навантаження кожного з них має практичне значення, оскільки відображає ступінь шкоди, що може бути нанесена як суб'єкту, так і об'єкту безпеки життєдіяльності. Методологічна роль цієї послідовності полягає у тому, що побудова логічного ряду понять-антитез безпеки, по-перше, демонструє багаторівневість й різноплановість надзвичайних ситуацій, що викликають занепокоєння, тривогу, страх об'єкта і суб'єкта безпеки, спонукають суб'єкт захищати інтереси й цінності об'єкта безпеки; по-друге, підкреслює специфіку стану об'єкту й характеризує ступінь впливу на нього несприятливих, дестабілізуючих факторів.

Взаємозв'язок ноксософери й гомософери слід розглядати як багаторівневу структуру, нижній рівень якої становить все розмаїття факто-

рів реально існуючого оточуючого середовища. Кожна зона характеризується визначеним ступенем загроз безпеці життєдіяльності. Зона оточуючого середовища, що знаходиться за межами надекстремальної області, несумісна з життєдіяльністю людини й гарантовано веде до загибелі за відсутності спеціальних захисних засобів. Другий проміжний рівень (екстремальна зона), сформований у свідомості людини, суспільства в якості уявлень про властивості оточуючого середовища, рівня його безпечності, комфортності для життєдіяльності. Цей віртуальний рівень поряд із зоною комфорту, допустимих загроз містить зону екстремальних загроз безпеці життєдіяльності. Як правило, межі такого уявлення доволі розмиті, суб'єктивні, що спричинено відмінностями у поглядах людей різних соціальних груп щодо сутності та рівня загроз. У результаті межі віртуальної сфери життєдіяльності можуть суттєво відрізнятись від реальної. Зворотна проєкція дозволяє говорити про адекватність суб'єктивних уявлень дійсності.

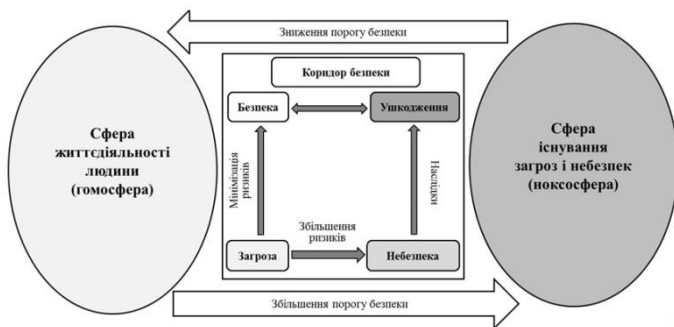

Рис. 1. Декомпозиція складових категоріально-термінологічного апарату соціології безпеки життєдіяльності (розроблено автором)

Комфортні умови життя людини – це умови, за яких ризик виникнення загроз і небезпек мінімальний, присутні лише виклики, а безпека життєдіяльності, навпаки, набуває максимально можливого значення. Допустимі або відносно дискомфортні умови передбачають наявність ризику переростання небезпек у загрози з межах допустимих значень, а отже безпечність життєдіяльності оцінюється як достатня, близька до норми. Натомість екстремальні умови, за яких сумарний ризик виникнення загроз перевищує допустимі значення, а рівень безпеки є нижнім, ніж допустиме значення, є потенційно небезпечними для життя. Отже, поведінка людини носить характер мобілізованої, постійне відчуття тривоги й страху призводить до появи патологічних наслідків, а стан середовища розцінюється як аномальний. У зоні надекстремальних умов поява загроз неминуча, безпека відповідно оцінюється як мі-

німальна, стан середовища є близьким до катастрофічного. З позиції безпеки життєдіяльності лише перші два стани умов існування (комфортні і допустимі) є прийнятними для існування, забезпечуючи захист життя, інтересів й цінностей. Фактично, коридор безпеки становить інтервал між зоною комфорту і зоною допустимих загроз, оскільки екстремальна та надекстремальна зони вирізняються підвищеним ступенем ризику появи загроз безпеці життєдіяльності.

З-поміж інших завдань, що постають перед соціологією, варто також говорити про необхідність класифікації різновидів загроз безпеці особистості, розробки кількісних й якісних показників, які характеризують рівень безпеки життєдіяльності, а також методики їх оцінювання. Їх вирішення дозволить оптимізувати процес вироблення актуальних та адекватних заходів протидії, мінімізації наслідків, принаймні найважливіших з них.

УДК 323.23:[070+004.738.5](043.2)

Костельнюк М. М.,

старший викладач,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ РОЛІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ ПОЛІТИЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Політика більшою мірою, чим інші види суспільної діяльності, потребує спеціальних засобів інформаційного обміну у встановленні і підтримці постійних зв'язків між її суб'єктами. Відтак, невід'ємною складовою частиною політичної системи демократичного суспільства є засоби масової інформації, які забезпечують єдність волі, цілісність і єдину спрямованість дій безлічі людей.

Крім цього, серед найважливіших функцій засобів масової інформації виділимо наступні: інформаційну функцію (отримання і розповсюдження відомостей про найбільш важливі для громадян і органів влади події. На основі отриманої інформації формується громадська думка про діяльність органів влади, об'єднань громадян, політичних лідерів тощо); освітню функцію (донесення до громадян певних знань дозволяє адекватно оцінювати, упорядковувати відомості, отримані з різних джерел, правильно орієнтуватися у суперечливому потоці інформації); функцію соціалізації (засвоєння людиною політичних норм, цінностей, зразків поведінки дозволяє їй адаптуватися до соціальної дійсності); функцію критики і контролю (критика засобів масової ін-

формації характеризується необмеженістю свого об'єкта. Їх контрольна функція засновується на авторитеті громадської думки. Засоби масової інформації не можуть застосовувати санкцій до правопорушників, але вони дають юридичну та моральну оцінку подій і осіб. У демократичному суспільстві у здійсненні контрольних функцій засоби масової інформації опираються як на громадську думку, так і на закон; мобілізаційну функцію (проявляється у спонуканні людей до певних політичних дій чи до соціальної бездіяльності); оперативну функцію (обслуговування засобами масової інформації політики певних об'єднань громадян).

Саме завдяки засобам масової інформації відбувається інформування суспільств, у них висвітлюються всі зміни в соціально-політичних структурах, поведінці населення, розкривається нівелювання цінностей. Засоби масової комунікації активно формують поведінкові стратегії, а насамперед стратегію захисту особи від того ж інформаційного впливу. Водночас стає очевидним, що в періоди трансформаційних змін активізуються такі механізми як «втеча від реальності», змінюється поріг усвідомлення соціально значимої інформації («заслін новій інформації»), виникає «віра в справедливий світ». Ці реакції формуються у громадян, коли вони не в змозі об'єктивно оцінити різну, позитивну чи негативну, часто суперечливу за змістом інформацію, бажать від неї захиститися, щоб не робити вибору і не нести за нього відповідальність.

Значна роль інформації в житті сучасного суспільства пояснюється тим, що вона є не механічним процесом обміну повідомленнями, а феноменологічним простором, де досвід наповнюється значенням та смислом, набуває структурної зв'язності і цілісності. Важливим є те, що у процесі комунікації створюються та відтворюються соціально-політичні інститути і культурні схеми, цінності, формуються соціальні аспекти життя індивіда, оскільки кожен вид масової інформації – преса, радіо, телебачення, інтернет, – виник у зв'язку з певними потребами суспільства та обслуговує окрему сферу його діяльності.

Мас-медіа значною мірою використовують нові інформаційні технології для розповсюдження новин. Головним феноменом нашої доби стали не велетенські електронні банки даних і штучний інтелект, а інтернет в політичній сфері, який орієнтується на зростання можливості здійснення комунікації. Інтернет є медіумом, тобто водночас засобом і середовищем віртуалізації суспільства, перетворення системи соціальних інститутів у своєрідну віртуальну реальність.

Взагалі, як свідчить досвід останніх кількох років, використання мережі Інтернет забезпечує громадянам широкі можливості для розширення своєї безпосередньої участі в політичних процесах. Це, зокрема, онлайн-вий доступ до процесів прийняття рішень, аналогічні

консультації із зловоденних проблем, оприлюднення думок і поглядів. Політичним партіям інформаційно-комунікативні технології надають можливості для швидкого досягнення нових аудиторій при менших витратах ресурсів. Нарешті, масові і доступні комунікації між людьми, спільнотами, партіями та іншими елементами суспільства виявляються надзвичайно важливими для процесів формування коаліцій та блоків політичних партій і об'єднань. Однак у кожному з таких випадків для того, щоб мережа інтернет перетворилась на реальний двигун демократичних процесів, необхідно, в першу чергу, демократизувати доступ до глобальних комп'ютерних мереж. А цю проблему непросто вирішити через неможливість забезпечення масового доступу до широкосмужових комунікацій.

Інтенсифікація інформаційного потоку передбачає контроль над складними високотехнологічними засобами обробки інформації, але оскільки такі засоби доступні не всім, це виливається в неминуче створення окремих соціально-культурних груп для відбору інформації. Ця ситуація може призвести до припинення вільного обороту інформації в суспільстві. Творцям мережі інтернет відкриваються нові можливості маніпулювання свідомістю, оскільки вони мають змогу створювати необхідні соціально-культурні орієнтири. Оскільки інформаційний потік в інтернеті підлягає контролю певної вузької групи суспільства, то інформація, що представлена у всесвітній мережі, як правило, має переконуючий характер, тобто є певним чином сугестивною. А це означає, що переконання людини відбувається шляхом підбору доказів, психологічного тиску, чергування емоційної та логічної аргументації, використання відповідних прикладів та аналогій.

Інтернет-технології використовують різноманітні стратегії, в основі яких принципи соціально-орієнтованого управління, спрямовані на встановлення партнерських стосунків із аудиторією, що спираються на технократичну модель. На наш погляд, така модель є зовнішнім вираженням змісту інформаційної технології, в якій визначаються її зовнішні обриси, структурні елементи. Необхідно зауважити, що стратегії, котрі використовуються інтернетом, мають одну мету – здійснення прямого чи опосередкованого впливу на маси людей. Суть «теорії інформаційного управління» полягає в процесі продукування та реалізації управління в ситуації, коли вплив має опосередкований характер: об'єкту управління надається визначена суб'єктом управління інформація про ситуацію, причому об'єкт немовби самостійно вибирає лінію поведінки, орієнтуючись на дану інформацію. Очевидним є те, що теорія інформаційного управління базується на маніпуляції свідомістю, введенням у свідомість людей цілеспрямованої достовірної чи недостовірної інформації, кінцевим результатом чого є бажана поведінка об'єкта управління, яка постулюється суб'єктом.

В контексті розгляду даної проблематики виокремимо підходи щодо ролі інтернету як інструмента політичних маніпуляцій. Один з них обстоює так звану „популістську точку зору”, згідно з якою інтернет забезпечує можливість індивідуального впливу на уряд та його політику. На думку представників даного підходу інтернет може забезпечити спілкування громадян з урядом «без посередників», а також зменшити залежність простих громадян від виборних посадових осіб, політичних партій та угруповань, захищаючи свої економічні інтереси. Відтак, інтернет, надаючи широкі можливості для обміну інформацією, з одного боку, посилює вплив простих громадян на політику, а з іншого – послаблює вплив тих, кому нині належать засоби масової інформації.

«Популістська теорія» ґрунтується на ідеї, згідно з якою засоби комунікації є фактором, що частково визначає ступінь політичної активності виборців. Сьогодні відносно обмежені для ефективного обміну політичною інформацією засоби масової інформації перебувають у віданні політтехнологів, груп осіб, які захищають свої економічні інтереси, а також інших політичних еліт. Інтернет, з популістської точки зору, децентралізує доступ простих громадян до обміну інформацією. Особиста участь громадян в політиці буде збільшуватися із зростанням їх впливу на суспільне життя.

Згідно з так званою «комунітаристською» точкою зору, інтернет сприятиме перебудові зв'язків між різними соціальними шарами населення. Основна функція інтернету полягатиме у формуванні й розвитку суспільства. Люди взаємодіють в мережі Інтернет досить довго, внаслідок чого між ними утворюються міцні зв'язки, а інтернет позбавляє цей процес від обмежень, обумовлених фізичною віддаленістю у просторі. Таке позбавлення спільноти від обмежень, які накладаються географічним місцерозташуванням, розширює те, що нині зветься локальною спільнотою, до масштабів держави чи й усього світу в цілому.

УДК 316.346.32-053.9

Каркач А. В.,
*старший викладач,
Полтавський інститут економіки і права
Університету «Україна», м. Полтава*

АУТОРЕПЛІКАЦІЯ СПОЖИВЧИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ У СУЧАСНОМУ ТРАНЗИТОРНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Кожне суспільство є не просто сукупністю людей, а єдиною системою соціальних відносин, цілісним соціальним організмом. Саме у су-

спільстві людина набуває соціальних якостей, усвідомлює свою соціальну сутність.

Соціокультурні практики сучасної людини починають все більшою мірою реалізовуватися через споживчу культуру, тобто стають практиками споживання.

М. Фезерстоун зазначає, що за допомогою споживання людина отримує можливість самовираження й знаходження ідентичності.

З'являється новий спосіб соціалізації та індивідуалізації, характерний для суспільства споживання. Споживання є не лише критерієм соціального статусу. За словами Я. Зоськи, поведінка споживача є демонструванням приналежності до певної соціальної групи та ідентифікує його з певною системою культурних цінностей.

Ф. Хрустальов зауважує, що Україна як сучасне суспільство теж відчуває на собі наслідки споживацтва в намірах або діях населення. Визначення аутореплікації споживчих соціокультурних практик літніх людей у сучасному транзиторному українському суспільстві є одним з аспектів саме цієї проблеми.

На думку Ю. Пачковського, у сучасному транзиторному українському суспільстві багато в чому під впливом культури постмодерну споживання переростає з матеріальної практики в соціокультурну, домінуючи над іншими аспектами життєдіяльності людини і сферами суспільства.

Для літніх людей, як своєрідної соціально-демографічної групи споживчі соціокультурні практики стають певною змістожиттєвою стратегією особистості, габітусом, що визначає світоглядні пріоритети. Товари та послуги репрезентуються як символи соціального статусу літньої людини, вони стають еквівалентами успішності і задоволеності життям, умовою соціальної мобільності.

Норми і цінності безпосереднього соціального оточення набувають авторитетності і наслідок соціально бажана група набуває статусу референтної.

Так, за результатами емпіричних досліджень, значна частина літніх людей, оцінюючи можливість впливу реклами на власний споживчий вибір, стверджує, що при здійсненні покупок покладаються на думку однолітків (32 %), друзів (41 %), а Інтернет надає споживачам літнього віку можливість знайти своє місце у референтній групі, реалізувати почуття приналежності до неї. Цю потребу реалізує 56 % опитаних респондентів літнього віку. Показовим є і той факт, що більше 80 % тих, хто вступає до Університету третього віку ухвалюють своє рішення про навчання під впливом і за рекомендацією своїх однолітків, тобто на процес споживання помітно діє аспект соціально зумовленого рішення, пов'язаного з впливом референтної групи.

Знайшла своє підтвердження гіпотеза про те, що члени референтної групи є реплікаторами певних соціокультурних споживчих практик, їх доречно називати суб'єктами процесу аутореплікації – створення собі подібної структури. Реплікатор транслює програму поведінки і діє за принципом «роби як я».

У результаті теоретичного та емпіричного дослідження ми дійшли висновку, що літні люди, для яких референтна група у споживчих соціокультурних практиках є соціальним зразком, набувають лише ролі об'єктів процесу споживання, вони служать середовищем, що забезпечує необхідні умови для аутореплікації споживчих соціокультурних практик.

УДК 351.746.1 (477) (043.2)

Бондарець Б. Б.,

викладач,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ФАКТОРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ТА ФАКТИЧНИЙ СТАН

В останні роки в Україні досить суттєво змінилась законодавча база, яка забезпечує питання національної безпеки. Для її детального аналізу необхідно розглянути основні законодавчі акти, які регулюють питання соціально-демографічної складової національної безпеки.

Основні закони, на які необхідно звернути увагу в контексті досліджуваної теми – це Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV, який на даний момент втратив чинність, але являє собою інтерес в контексті досліджуваної проблематики, а також Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VII, який є на сьогодні діючим.

По-перше, порівняємо визначення поняття «національна безпека» в Законах 2003 р. та 2018 р.

Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. визначає термін «національна безпека» як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, кібербезпеки та

кіберзахисту, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам». Як бачимо, поняття «національна безпека» в даному Законі включає в себе велику кількість складових, в тому числі і тих, що відносяться до гуманітарної та демографічної складової (міграційна політика, охорона дитинства, соціальна політика).

У Законі України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. поняття «національна безпека України» визначається як: «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз». У даному визначенні ми не бачимо окремо виділених гуманітарних та демографічних аспектів. Поняття «національна безпека України» визначається в Законі у максимально узагальненому вигляді, на гуманітарних чинниках увага не акцентується.

Доречно розглянути основні соціально-демографічні показники України станом на початок 2019 р. За даними державної служби статистики України станом на 01.02.2019 р. кількість населення України становить 42122657 осіб. Станом на 01.02.2018 р. населення становило 42364933 осіб. Відповідно період з 01.01.2018 р. по 01.02.2019 р. населення України скоротилося на 242276 осіб. Ці показники свідчать про кризу в демографічній ситуації, про явну негативну динаміку, що є незмінним супутником кризи в економіці і соціальній сфері. У цілому основні соціально-демографічні показники України станом на початок 2019 р.: народжуваність – 10,5 на 1000 осіб; смертність – 14,4 на 1000 осіб. Середня очікувана тривалість життя при народженні становить 68,6 р. Це нижче середньої очікуваної тривалості життя в світі, яка знаходиться на рівні близько 71 року.

Загальні висновки по сучасному демографічному становищу країни можна звести до наступного:

– один із найнижчих у світі рівнів народжуваності (станом на 2018 р. Україна посідає 186 місце серед 226 країн світу), що утримується впродовж тривалого часу, тим самим зумовлює невеликий репродук-

тивний базис (нечисленну кількість осіб у фертильному віці) уже в найближчі роки;

– тривалість життя вигідно виглядає лише у порівнянні з Росією та країнами Африки. Хоча у більшості країн світу, цей показник поступово зростає, в Україні тенденція має хвилеподібний характер із загальною тенденцією до скорочення;

– активна еміграція населення за кордон.

Таким чином, демографічна ситуація в Україні з кожним роком лише погіршується і, на думку багатьох експертів, за переважною більшістю основних показників наближається до критичних значень. У той же час в сучасному українському безпековому законодавстві більшість демографічних загроз не визначені навіть формально. Пояснити це доволі важко, адже ніхто не буде виступати проти того факту, що основним активом будь-якої держави, а, отже і основним гарантом її національної безпеки є люди. У ХХІ ст. однією з головних конкурентних переваг будь-якої держави буде кількість та якість її населення. В цьому аспекті ситуація в Україні сьогодні дуже складна, тому в сучасному конкурентному світі, тим країнам, які претендують на майбутнє та динамічний розвиток, необхідно замислитись над соціально-демографічним фактором національної безпеки вже сьогодні.

УДК 316.3

Павлега О. С.,
аспірантка,
ОНУ імені І. І. Мечникова, м. Одеса

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Соціально-правові відносини являють собою такий вид соціальних відносин, який регулюється цінностями і нормами, що містяться в системі прав людини. Вони виникають на основі норми за волевиявленням правоздатного громадянина і за рішенням уповноваженого на те органу держави. Це юридичне відношення, в якому один суб'єкт має право на отримання певного виду соціального забезпечення, а інший несе юридичну обов'язок надати йому певне соціальне благо.

Суб'єктами соціально-правових відносин є громадянин з одного боку, і державний орган – з іншого. Тільки в правовідносинах з приводу виплати пенсій у зв'язку з втратою годувальника та допомоги на дітей в малозабезпечених сім'ях забезпечуваним суб'єктом виступає не кожен член сім'ї окремо, а сім'я в цілому.

При розгляді питання про суб'єктів соціально-правових відносин по соціальному забезпеченню важливе значення мають всі елементи правового статусу громадянина, і в першу чергу його правоздатність та дієздатність.

Правоздатність означає встановлену законом здатність особи бути носієм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Тільки в результаті визнання особи правоздатною вона стає суб'єктом правовідносин, володарем конкретного суб'єктивного права або носієм юридичного обов'язку. Таке визнання здатності набувати права і нести обов'язки особа отримує від держави. Саме тому правоздатність та дієздатність (правосуб'єктність) являє собою соціально-юридичну (суспільно-правову) властивість суб'єкта. Вона залежить від психофізіологічного стану особи і тільки за певних умов (вік, зрілість, стан психіки) особа визнається здатною мати і особисто або через представника здійснювати певні права та обов'язки, бути юридично відповідальною за свої вчинки.

Другим суб'єктом соціально-правових відносин по соціальному забезпеченню виступають державні органи соціального захисту. Вони володіють спеціальною правосуб'єктністю, тобто здатністю своїми діями виконувати юридичні обов'язки з надання громадянам певних видів соціального забезпечення. Такі органи і організації численні. Це: обласні, міські та районні управління соціального захисту, медико-соціальні експертні комісії (МСЕК), інтернати, регіональні центри соціальної допомоги і т. д. Правомочності та юридичні обов'язки зазначених та інших органів визначені положеннями, інструкціями, статутами та іншими нормативно-правовими актами.

Об'єкти соціально-правових відносин можна визначити, проводячи аналогію з об'єктами правовідносин, що визначені в теорії права. Отже під ними будемо розуміти різні матеріальні, духовні та соціальні блага. Зміст соціально-правових відносин складає єдність юридичної форми і соціального змісту. Під юридичним змістом правовідносини розуміється сукупність суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, якими наділені суб'єкти правовідносин.

Далі, на нашу думку, необхідно більш детально зупинитись на аналізі прав, свобод та обов'язків громадянина як ключовому елементі змісту соціально-правових відносин.

Слід зазначити, що в юридичній науці існують два головних напрями визначення сутності прав і свобод людини.

Природно-правовий напрямок розглядає людину як такого, який має невід'ємні природні права, даровані йому від народження. Вони не залежать від волі держави. Держава покликана визнавати ці права, поважати їх, охороняти від будь-яких посягань.

Позитивістський напрямок відноситься до прав людини, як до цінності, яка встановлюється державою, як верховної сили, наділеною правом розпоряджатися долями індивідуумів.

Природно-правове вчення спирається на моральні принципи і категорії свободи, справедливості, людської гідності. Природно-правова доктрина визначає взаємини особистості і держави, обґрунтовуючи пріоритет прав людини щодо державної влади. Тому саме ця ідея лежить в основі правової держави.

Конституційна практика розвинутих країн усунула протистояння природно-правового і позитивістського підходу до прав людини, на підставі конституційного закріплення основних прав і свобод.

Основні фундаментальні права, зафіксовані в конституціях держав і найважливіших міжнародно-правових актах, є правовою основою для інших, але не менш важливих прав людини.

Ці права розрізняються за часом виникнення. Звідси поняття «покоління прав людини».

Під першим поколінням прав людини розуміють ті традиційні ліберальні цінності, які були сформульовані в процесі здійснення буржуазної революції, а потім конкретизувалися і розширилися в практиці і законодавстві демократичних держав.

До них відносяться: право на свободу думки, совісті і релігії; право кожного громадянина на ведення державних справ; право на рівність перед законом; право на життя, свободу і безпеку особистості; право на свободу від довільного арешту, затримання або вигнання; право на гласне, з дотриманням всіх вимог, справедливий розгляд справ незалежним судом.

Ці права людини дають можливість реалізувати свободу і зобов'язують державу утримуватися від втручання в сфери, які регулюються цими правами.

Друге покоління прав людини – позитивні права. Правам другого покоління належать: права на роботу і вільний вибір роботи; соціальний захист і відпочинок; захист материнства і дитинства; освіта; участь у культурному житті суспільства; охорону здоров'я.

Отже, соціально-правові відносини являють собою вид соціальних відносин, в якому один суб'єкт має право на отримання певного виду соціального забезпечення, а інший несе юридичну обов'язок надати йому певне соціальне благо. Такі відносини мають дві групи суб'єктів: громадяни (в окремих випадках – сім'я) і державні органи. Об'єктами соціально-правових відносин є матеріальні, духовні та соціальні блага. Зміст таких відносин складають права та обов'язки суб'єктів. Центральне місце у соціально-правових відносинах належить саме правам людини і громадянина.

СЕКЦІЯ 2.

Досвід прикладних досліджень соціокультурних процесів на загальнонаціональному та регіональному рівнях

УДК 351.745(63)

Грабовець І. В.,
*канд. соціол. наук, доцент,
КДПУ, м. Кривий Ріг*

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ І ГРОМАДИ: АНАЛІЗ ЗМІН ПІСЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У М. КРИВИЙ РІГ)

Ідея взаємодії поліції з громадянами «по-новому» виникла в США, в 60х роках минулого століття, як один з наслідків всеохопного Руху за громадянські права. Вже у 80х оформлена концепція отримала назву Community Policing, а в 90х була закріплена на законодавчому рівні. Наразі, в Україні є вже чимало проектів громадських організацій, що займаються розробкою питань з даної теми.

«Демократична модель поліцейської діяльності» (democratic policing) – ставить в центрі роботи поліції людину, її права та свободи. «Поліція повинна бути більш підзвітна Закону, аніж уряду», – концептуалізує демократичні принципи роботи поліції професор Девід Бейлі.

У 2017 р. стартували перші дослідження змін у роботі поліціантів, а також – дослідження рівня довіри населення до Нової української поліції. У Кривому Розі також було проведено I-й етап дослідження «Співпраця поліції та громади Кривого Рогу – запорука порядку і публічної безпеки», результати якого були оприлюднені у ЗМІ міста та області.

За час, що минув після впровадження реформи, багато чого змінилося в роботі поліцейських, а партнерська взаємодія Community Policing (CoP) стала головною стратегією діяльності поліції у співпраці з громадою.

У 2019 р. стартував II етап дослідження, метою якого стало вивчення змін рівня відчуття безпеки у нашому місті (порівняно з попередніми роками), проблем безпеки в районі проживання респондентів, їх задоволеності діяльністю місцевої поліції та рівня довіри до неї.

Аналіз результатів дослідження показав, що майже 60 % населення міста вважають його безпечним для життя (22,8 % на запитання «Чи вважаєте Ви місто Кривий Ріг безпечним для проживання?») відповіли «Так», а ще 37,1 % респондентів обрали варіант «скоріше так, ніж ні»). Майже 32 % опитаних назвали Кривий Ріг небезпечним для життя (16,9 % – «скоріше ні, ніж так» і 15 % обрали варіант «ні»), не змогли визначитися з відповіддю 8,2 % респондентів. Тобто, лише третина населення вважає власне місто таким, що є небезпечним для проживання. І хоча це достатньо високий відсоток (враховуючи, що 8,2 % не впевнені у безпечності міста, але не настільки, щоб вважати його небезпечним), але можна побачити певні позитивні зрушення у цьому питанні порівняно з попередніми роками.

У 2017 р. безпечним для проживання вважали місто Кривий Ріг 45,7 % опитаних, а це на 14,2 % менше, ніж у цьому році (небезпечним тоді назвали місто 39,1 % респондентів, а 15,2 % не визначилися з відповіддю). Як бачимо, 7 % населення змінили своє ставлення у цьому питанні з негативного на позитивне, і ще майже 7 % у своїх ваганнях також схилилися у позитивний бік.

Необхідно зазначити, що зріс відсоток тих, хто вважає, що відчуття безпеки значно зростає, якщо поруч або в полі зору люди помічають поліцейські патрулі – 73,7 % респондентів (сума відповідей «так» і «скоріше так, ніж ні» на питання «Чи відчуваєте Ви себе в безпеці, коли поруч або в полі зору знаходяться працівники поліції?»). У 2017 р. таких респондентів було 63,4 %. Також слід зазначити, що 78 % респондентів (сума відповідей «так» і «скоріше так, ніж ні») вважають, що збільшення частоти патрулювання зробить більш безпечним проживання в їх районі. Цей чинник необхідно врахувати в роботі патрульної поліції, адже людям набагато спокійніше, якщо вони впевнені, що допомога завжди поруч.

Позитивним аспектом, який було виявлено під час дослідження, є розуміння громадою міста Кривого Рогу необхідності взаємодії мешканців з місцевою поліцією. Це свідчить про те, що більшість громадян вже сьогодні мають активну життєву позицію і готові співпрацювати з поліцією для забезпечення правопорядку та безпеки життя у місті.

Результати даного соціологічного дослідження стануть основою для вироблення рекомендацій щодо запровадження ефективних моделей діяльності поліції, орієнтованої на правоохоронні потреби громади, а також будуть використанні при розробці та доопрацюванні місцевою владою відповідних програм з питань забезпечення безпеки в громаді. Окрім того, результати дослідження можуть бути використані місцевою поліцією для організації та плануванні своєї роботи з урахуванням правоохоронних потреб громади.

МЕРЕЖЕВІ ОРГАНІЗАЦІЇ: СОЦІАЛЬНІ ФУНКЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ

Перспективи впливу росту і значимості мережевих некомерційних організацій особливо зростають у зв'язку з переходом сучасних розвинутих держав до постіндустріальної, точніше пост економічної системи цінностей. Наслідком цього зрушення є зростання некомерційної соціальної активності, що виявляється в розвитку волонтерських, некомерційних організацій. Таким чином, мережеві некомерційні організації знаходяться на перетині двох соціальних хвиль: поширення мережевої (горизонтальної, географічно децентралізованої) форми діяльності і підйому третього сектора економіки в цілому.

З огляду на тенденцію інтенсифікації міжнародних зв'язків, «глобалізації», ми маємо підставу прогнозувати прискорений розвиток міжнародних некомерційних мереж. Їхній розвиток може стати альтернативним доповненням до процесів міжнародної інтеграції на урядовому рівні. Наприклад, якщо припустити, що в питаннях виділення засобів на міжнародні програми сприяння розвитку (добродійність) уряду демократичних країн керуються позицією «медіанного виборця», то для більш альтруїстично налаштованої частини суспільства природним буде йти до самоорганізації на неурядовому рівні.

Як було показано вище, формування мережевих організацій дозволяє збільшити соціальний капітал суспільства через механізм розширеного «виробництва довіри». Це досягнення довіри забезпечується за рахунок розвитку і зміцнення мережі неформальних контактів у максимально широких професійних, освітніх і культурних прошарках суспільства.

Так, серед найбільших мережевих організацій варто назвати «Global Development Network» і «Global Learning Network», створені за участі Всесвітнього банку. У світі функціонують сотні гуманітарних дослідницьких, а також культурних мереж. Сьогодні тільки в Європі нараховується понад 150 культурних мереж, що поєднують організації, арт-менеджерів, творчі особистості і колективи, що є основним ресурсом міжнародних партнерських проектів у сфері культури. До числа найбільш великих належать Європейська комп'ютерна

мережа мистецтв (ECNA), Європейська мережа культурних центрів (ENCC), Європейська мережа інформаційних центрів виконавських мистецтв (ENICPA) та ін.

Докладний аналіз ролі глобальних мереж міститься в дослідженні В. Х. Райніке і Ф. Денга «Критичний вибір: ООН, глобальні мережі і майбутнє глобального керування». Автори розглядають діяльність глобальної екологічної мережі (Global Environmental Facilities), глобальної антикорупційної мережевої організації (Transparency International), ініціативи по боротьбі з малярією (Roll-Back Malaria Initiative), міжнародної кампанії за заборону протипіхотних мін і ін. Отже, глобальні мережі є перспективним соціальним інститутом, що забезпечує взаємодію трьох секторів економіки і суспільства: держави, бізнесу, «некомерційних організацій «третього сектора». Провідну роль у глобальному мережевому менеджменті, на думку В. Х. Райніке і Ф. Денга, здатна зіграти ООН, що повинна співпрацювати з глобальними політичними мережами, підтримувати їхнє створення, підвищувати їхню ефективність і сприяти участі в їхній діяльності державних і недержавних структур.

Широко відомим прикладом стійких мережевих організацій подібного роду є співтовариство програмістів «Linux», що об'єднує десятки тисяч учасників з багатьох країн. Мотивацією до участі в подібній організації поряд з альтруїстичними розуміннями є підвищення професійної репутації учасників, навіть статус користувача Linux свідчить про обізнаність в комп'ютерних технологіях.

Успішні практичні приклади реалізації подібних мережевих некомерційних проектів дозволяють говорити про новий виклик – створення ефективної мережі громадських центрів, що включають реалізацію програми інституціональних змін у соціальній сфері.

Діяльність таких порталів здатна забезпечити швидке зростання компетенції органів влади і різного рівня некомерційних і громадських організацій, високий ступінь ефективності взаємодії, що не може не вплинути позитивно на швидкість і успішність реалізації соціально-економічних реформ у країні. Поряд із загальним прискоренням процесу поширення інновацій тематичні інтернет-портали і створені на їхній базі мережеві організації експертів здатні стати найважливішим фактором підвищення ефективності механізмів вироблення і прийняття рішень органами влади за рахунок зниження витрат доступу політиків і виборців до добре структурованої й актуальної експертної інформації.

Рожанська Н. В.,
канд. соціол. наук, доцент,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СТАВЛЕННЯ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ ДО АВТОКЕФАЛІЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

Доповідь підготовлена в межах проекту «Ефективне функціонування та розвиток регіонального соціокультурного середовища в умовах децентралізації як запорука національної безпеки України», що виконується ЧНУ ім. П. Могили і фінансується за рахунок Державного бюджету України. У межах виконання другого етапу проекту колективом кафедри соціології у січні-грудні 2018 року було проведено емпіричне дослідження колективних уявлень та соціокультурних практик мешканців Миколаївської, Одеської та Херсонської областей України, що ілюструють їхнє ставлення до проблем функціонування соціокультурної сфери в умовах децентралізації та актуальних викликів національній безпеці України.

Методом дослідження було анкетне опитування. Вибірка є багатоступеневою, районованою, власне імовірнісною, квотною; репрезентативною за віком, а також за статтю та місцем проживання респондентів. Усього було опитано 801 особу, з яких 43,9 % – чоловіки і 56,1 % – жінки. Серед опитаних 26,6 % проживають в місті Миколаєві, 53,8 % – в місті Одесі та 19,6 % – в місті Херсоні. Розподіл опитаних за віком представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл респондентів за віком

Вік	N	% до всіх
18–29 років	149	18,6
30–39 років	171	21,3
40–49 років	157	19,6
50–59 років	137	17,1
60 років і старше	187	23,3
З а г а л о м	801	100

Одним з завдань дослідження стало визначення ставлення респондентів до автокефалії православної церкви в Україні. Для цього до анкети було включене питання «Чи підтримуєте Ви надання автокефалії (незалежності) Українській православної церкві?» Розподіл відповідей респондентів представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

**Розподіл відповідей респондентів на питання
«Чи підтримуєте Ви надання автокефалії (незалежності)
Українській православній церкві?»**

Варіанти відповіді	N	% до всіх
Так	303	37,8
Ні	180	22,5
Важко відповісти	318	39,7
З а г а л о м	801	100

Як можна побачити, відносній більшості респондентів (39,7 %) було важко відповісти на це питання. Але серед опитаних представників міського населення Причорноморського регіону виявилось більше тих респондентів, хто підтримує надання автокефалії православній церкві в Україні (37,8 %), ніж тих, хто не підтримує цього (22,5 %).

Завданням дослідження було також порівняння ставлення мешканців різних міст Причорноморського регіону до автокефалії православної церкви в Україні. Для виконання завдання було проведено двовимірний аналіз отриманих даних. Результати аналізу представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

**Розподіл відповідей респондентів на питання
«Чи підтримуєте Ви надання автокефалії (незалежності)
Українській православній церкві?»
в залежності від місця проживання**

Місце проживання	N	Ступінь підтримки (у % до кожної групи)			Загалом, %
		Так	Ні	Важко відповісти	
Місто Миколаїв	213	36,2	23,0	40,8	100
Місто Одеса	431	36,7	25,3	38,1	100
Місто Херсон	157	43,3	14,0	42,7	100

Як можна побачити, в місті Херсоні найбільша кількість опитаного населення (43,3 %) підтримує надання автокефалії православній церкві в Україні, порівняно з населенням міст Миколаєва та Одеси. Також в місті Херсоні найменша кількість опитаного населення (14,0 %) не підтримує надання автокефалії православній церкві в Україні, порівняно з населенням міст Миколаєва та Одеси.

Отже, результати дослідження показали, що серед міського населення Причорноморського регіону у 2018 році ще не сформувалося однозначного ставлення до автокефалії православної церкви в Україні. Але, якщо порівнювати настрої населення різних міст Причорномор-

ського регіону України, то в місті Херсоні, порівняно з містами Миколаєвим та Херсоном, на той період було більше мешканців, які підтримують надання автокефалії православної церкви в Україні.

УДК 316.74:81(477.7)(043.2)

Іванова І. Ф.,

канд. пед. наук, доцент,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Мова є предметом дослідження соціолінгвістики – наукової дисципліни, яка, ґрунтуючись на працях представників соціологічного напрямку французького мовознавства, американських етнолінгвістів, представників празької та лепцігської лінгвістичних шкіл, японської школи «існування мови», вивчає комплекс проблем, пов'язаних із соціальною природою мови та її суспільними функціями.

Відомий український фахівець в області соціолінгвістики професор Л. Т. Масенко в інтерв'ю 2018 р. зауважила: «...Громадяни України все більше усвідомлюють роль мови не тільки як символу, а й як основи державності». Про роль мови як одного з факторів національної безпеки України йшла мова на другій Міжнародній конференції «Соціолінгвістичне знання як засіб формування нової культури безпеки: Україна і світ», яка відбулася у листопаді 2018 р. у Львівському національному університеті імені Івана Франка.

У Законі України «Про національну безпеку» (від 21.06.18 р., № 2469-VIII) до загроз національній безпеці України віднесено «явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України». Безперечно, українська мова, визнана Конституцією України як державна (стаття 10), відноситься до цінностей української нації. За останні роки багато було зроблено на її підтримку: розвиток видавництва україномовної друкованої, аудіо та відеопродукції; збільшення україномовного продукту на радіо та телебаченні; очікується прийняття Верховною Радою України Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Але чи зможе прийняття цього Закону зменшити гостроту проблеми про двомовність (вживання в побуті та на роботі української та російської мов) та чи є рівень двомовності таким, що може бути загрозою національній безпеці України – питання, відповіді на які можуть дати результати ем-

піричних соціологічних досліджень, які проводилися в Україні за останні два-три роки.

За результатами дослідження Центру Разумкова (березень 2017 р., 2016 респондентів з усіх регіонів України, окрім окупованих територій) 68 % опитаних вважають рідною мовою українську, 17 % – українську та російську в рівній мірі, 14 % – російську мову, 0,7 % – інші мови. Стосовно двомовності за регіональною ознакою було отримано такі дані: рідними вважають обидві мови 38 % опитаних у Східному регіоні, 29 % – на Донбасі, 26 % – у Південному, 10 % – у Центральному, 3 % – у Західному регіонах.

Також Центром Разумкова було проведено опитування 105 експертів (науковці, фахівці державних і недержавних дослідницьких установ, політики, експерти обласних і міських державних адміністрацій, викладачі закладів вищої освіти, журналісти) з питання сфер використання української мови. Отримано такі результати: 63 % експертів вважали, що громадяни України мають володіти українською мовою в обсязі, достатньому для повсякденного спілкування, і спілкуватися нею в офіційних установах, а у повсякденному житті (за межами сім'ї та в сім'ї) – будь-якою мовою; 24 % – кожен громадянин України має володіти українською мовою в обсязі, достатньому для повсякденного спілкування, і спілкуватися нею в офіційних установах та в повсякденному житті (за межами сім'ї), у сім'ї – будь-якою мовою; 9 % – спілкуватися в офіційних установах, у повсякденному житті (за межами сім'ї та в сім'ї) кожен громадянин може будь-якою мовою; 4 % – володіння українською мовою не є обов'язковим.

За даними дослідження Київського міжнародного інституту соціології (лютий-березень 2019 р., 2004 опитаних у всіх регіонах України, окрім окупованих територій) 46 % українців зі своїми найближчими родичами розмовляють переважно або тільки українською мовою; 28,1 % – переважно або тільки російською мовою; 24,9 % – у рівній мірі українською і російською; 1 % – іншими.

У 2018 р. Миколаївським центром соціологічних досліджень ЧНУ ім. Петра Могили у рамках проекту кафедри соціології «Ефективне функціонування та розвиток соціокультурного середовища в умовах децентралізації як запорука національної безпеки України» проведено Омнібусне опитування населення Миколаєва, Одеси та Херсону. За результатами одномірного аналізу на питання «Якою мовою Ви розмовляєте удома/в попуті?» отримано такі відповіді. 30,7 % респондентів розмовляють українською або російською мовами в залежності від ситуації; 27,7 % – переважно російською; 25,8 % – тільки російською; 9,5 % – переважно українською; 5,2 % – тільки українською; 1,1 % –

іншими мовами. Кількісний аналіз відповідей на питання щодо використання мови на роботі чи в навчальному закладі показало збільшення кількості респондентів, які використовують українську або російську мови, до 36,2 % та тих, хто спілкується переважно українською та тільки українською мовою, відповідно до 13,1 % та 6,0 %.

Повний аналіз результатів емпіричного соціологічного дослідження мовного середовища Півдня України (на прикладі Миколаєва, Одеси, Херсона) планується викласти в окремій науковій публікації.

УДК 316. 334.2 +314.15](477.7)

Фесенко А. М.,

канд. іст. наук, доцент,

Чорна В. О.,

канд. соціол. наук, старший викладач,

Бондарець Б. Б.,

викладач,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ЕКОНОМІЧНЕ НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ЕМІГРАЦІЙНІ НАСТРОЇ МЕШКАНЦІВ ОБЛАСНИХ ЦЕНТРІВ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

У рамках даного дослідження представлено основні результати емпіричного соціологічного дослідження, проведеного Миколаївським центром соціологічних досліджень у співпраці із провідними соціологами Одеси та Херсона (N=801: м. Одеса – 425 осіб, м. Миколаїв – 218 осіб, м. Херсон – 158 осіб; вибірка репрезентує доросле населення вказаних міст за соціально-демографічними ознаками та за місцем проживання; похибка становить не більше 3,5 %) із використанням методу анкетного опитування міського населення обласних центрів Півдня України, які демонструють самооцінки сімей (домогосподарств) респондентів рівня свого економічного благополуччя та еміграційні настрої респондентів (міркування про ймовірний виїзд за межі України на постійне місце проживання).

Результати проведеного опитування, насамперед, свідчать про те, що мешканці обласних центрів Південного регіону доволі критично оцінюють економічне становище та фінансові можливості власних домогосподарств. Так, у сукупності майже третина респондентів оцінює економічний стан власної сім'ї як «поганий» та «дуже поганий», а більше половини респондентів – як «задовільний»; в то час як позитивні

самооцінки у сукупності ледь перевищують 15 %. У розрізі конкретних міст найбільш критично оцінюють економічний стан власних родин мешканці Херсону, де найменша у порівнянні з двома іншими містами кількість респондентів (8,3 %) оцінила цей стан як «добрий», натомість найбільша кількість обрала варіанти оцінки «поганий» (32,5 %) та «задовільний» (58,6 %). Схожа картина виявляється й при аналізі відповідей респондентів, що ілюструють фінансовий потенціал їхніх сімей – в плані можливостей здійснювати витрати на придбання матеріальних благ та робити заощадження. Тут найбільша кількість опитаних (42,1 %) обрала серед запропонованих варіантів відповіді «Нам вистачає грошей на їжу, але купувати одяг вже важко», а ще 13,6 % – ще більш категоричний варіант «Нам вистачає грошей на їжу», що у сукупності складає більше половини респондентів – при тому, що середній варіант «Нам вистачає грошей на їжу, одяг, і ми можемо дещо відкладати» обрало лише третина (33,6 %) опитаних; ще 9,2 % відповіли, що можуть дозволити собі купувати деякі коштовні речі, і лише 1,5 % опитаних дозволяють собі здійснювати будь-які витрати. У розрізі міст, як і у попередньому питанні, найбільш критичні самооцінки у мешканців м. Херсону, де відповіді, що демонструють обмежені можливості родин щодо сімейних витрат, позначила переважна більшість (80,9 %) респондентів.

Не дивно, що за таких умов власного життя й оцінювання ситуації в країні, її перспектив на найближче майбутнє мають місце розповсюдженість зовнішньоміграційних настроїв, що трансформуються з часом у тверді наміри залишити Батьківщину назавжди, тобто, емігрувати. Результати опитування засвідчили, що сукупно більше половини (54,4 %) респондентів не проти емігрувати з України (хоча й слід враховувати тут умову-обмежувач «якщо б була така можливість») і ще 8,2 % коливалися із відповіддю на дане питання (що може також інтерпретуватися як показник замислення цих респондентів над даною перспективою). У розрізі міст виявляється, що найбільш налаштованими на від'їзд є миколаївці (60,1 %), далі йдуть херсонці (54,8 %) та одесити (51,0 %). Крізь, по всім містам Півдня України еміграційні наміри респондентів перевищують п'ятдесятивідсотковий рубіж.

В плані напряму можливої еміграції очевидно переважає, навіть домінує західний вектор (Північна Америка – 28,8 %, країни Центральної та Східної Європи – 20,5 % та країни Західної Європи – 20,9 %; у сукупності – 70,2 %) у порівнянні із євразійським (Росія та інші країни СНД набирають у сукупності 20,3 %, причому власне Російська Федерація – менше, ніж інші країни СНД). Очевидно, ключовим фактором таких зовнішньоміграційних орієнтацій є стійкість у сучасних україн-

ців асоціювання країн «колективного Заходу» із високими стандартами рівня життя, сучасними благами цивілізації, правами людини та соціальними можливостями для себе і для своїх нащадків.

Отримані під час даного опитування результати дозволяють зробити висновки про: а) оцінювання респондентами економічного стану власної сім'ї та її фінансових можливостей у категоріях обмеженостей (депривацій); б) поширеність на тлі відзначених самооцінок еміграційних настроїв серед респондентів, орієнтування на від'їзд до тих зарубіжних країн, які перевершують сучасну Україну саме за параметрами рівня/якості життя.

UDC 130.2+930.85

Borodenko O.,
PhD of Philosophical Sciences, Senior Lecturer,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv

URBAN SPATIAL SYMBOLISM OF MICHEL DE CERTEAU

The works of the 20th century French historian, philosopher and sociologist Michel de Certeau contain an in-depth analysis of urban everyday practices. «The Practice of Everyday Life» (1980) is his most famous book. It develops an original interpretation of everyday life, the essence of which lies in the attempts of a person to free himself from the total influence of «invisible power» (the power of politicians, state structures, the mass media, and stereotypes prevailing in society). In the framework of the urban everyday practices, these attempts are carried out by the daily developing of urban space. «*Developing*» in the concept of Certeau is a reading of the city as a text with its subsequent interpretation. These interpretations are personal, intimate, even if not recognized by their subject as such. The concept of Certeau is important for understanding the human's life-world (especially for understanding the spatial structure of this world), its meanings and values.

We consider here only one aspect of the concept of Certeau – the confrontation of everyday practices with the policy of totalized (*totalizant*) appropriation of urban space by «those who are on top». If we understand “on top” in the literal sense of the word, then any observer, an ordinary tourist or a resident of the city can be in this position if, for example, he climbs the Eiffel Tower, the London Ferris Wheel or the top floor of a skyscraper in Manhattan. In Chapter 3 of his book, Michel de Certeau

symbolically describes the feelings of any person who has ever looked at New York from a bird's eye view. Certeau compares the observer with *a bird* floating in the air. He compares observation with *a flight* over a city, and a huge metropolis with *an open book* that can be read at any time from any place. The philosopher writes that when viewed from above, «the gigantic mass is immobilized before the eyes. It is transformed into a texturology...». *Texturology* is the author's neologism. As S. Gosselin comments on the meaning of this term, Certeau's texturology means «not the discourse itself, but its subject matter», i.e., urban text available for reading and studying, «developing from above» (S. Gosselin «*Atelier philosophique n°4: cabinets de curiosités*», 2003).

Certeau's thoughts resonate with the ideas of his contemporary Michel Foucault, who wrote in his work «The Eye of Power» («*L'oeil du pouvoir*», 1977) about the «look of a new type». This is the same totalized view, designed to cover the entire object, then to punish and control. Foucault writes about the realization of the ideas of *Jeremy Bentham* in urban architecture «as a method of political organization» in the 18-19 centuries. For example, during the construction of hospitals, prisons, correctional institutions, the task was to provide a complete overview of the whole space and the people in it (the idea of a panopticon building);»so we overturn the prison rule, as it turns out that full illumination and the look of the warden guard better than the darkness, which in the end covers».

Continuing the ideas of Bentham and Foucault, Certeau shows that such an all-encompassing and controlling view from above, which provides a *panoptic appropriation of urban space*, makes the city a purely functional object, «an object for something or someone». The projection, which distances and arranges the space (all this «immense texturology») is also used in the work of engineers, cartographers, designers. Certeau notes that «the functionalist organization, by privileging progress (i. e., time), causes the condition of its own possibility – space itself – to be forgotten; space thus becomes the blind spot in a scientific and political technology».

The world of everyday urban practices resists this panoptic grasp. On the example of the practice of walking around the city, Certeau analyzes the characteristics of another view of the urban space, «a view from below». In contrast to the mandatory integrity and solidity of the Panopticon, the everyday life of the inhabitants of the city is always mobile and consists of many fragments due to the dynamics. These «islands of everyday life» we will call *localities*.

There is no focus on this phenomenon in Certeau. However, if one follows the logic of his discourse (in particular, the idea of opposing a panoptic grasp to a dynamic everyday reading of a city-text), it can be concluded that it is the

urban practices of everyday life that give rise to certain dynamic microworlds, which are «phrases» and «paragraphs» of any urban text.

Summing up the results of our research we would like to highlight the most characteristic features of urban localities:

1. *Locality as a randomness.* Locality is often formed by chance, due to the intersection of the vectors of movements of people or groups at certain points (and not only because of their walks around the city). This refers to the directions of physical movements in real space, but also the direction of interests, ideas, likes, dislikes, etc. So, for example, chess lovers can constantly gather in one of the corners of the city park, coming at a certain time, the housewife also walks the dog in their favorite places.

2. *Resistance to all systems and hierarchy.* As Certeau puts it, everyday urban practices are «‘microbial’ practices that have survived a weakened urban power that can no longer control or suppress them». Due to their spontaneous emergence, urban locality often does not fit into the system, violates the established order. In their essence, these are typically postmodern phenomena, the influence of which will increase as the «incredulity towards metanarratives».

3. *Discreteness (discontinuity):* «Choosing certain meanings of spatial language, changing them in the course of use, a pedestrian condemns some words / places to obliteration or oblivion, “puts” others into unusual, random, unacceptable speech / spatial figures».

4. *Game characteristics.* The formation of localities is often the result of a «game of chance or coincidence», human creativity, a confluence of circumstances. «The pedestrian epic plays with spatial structures, no matter how panoptic they are».

5. *Plurality.* There are always a lot of localities; their set forms a complex interweaving, a kind of network. It is impossible to imagine some kind of locality in an isolated state.

6. *Mythological characteristics.* According to Certeau, «thanks to the figures of the pedestrian rhetoric, the technological system of the integral and generalizing space, with its pathos of unity and simultaneity, is replaced by trajectories whose structure is similar to the structure of the myth – if by ‘myth’ we mean a discourse tied to an individual existence (often unknown and deprived of its place); or stories that each person collects from fragments of ‘popular wisdom’, gaps, allusions – fragments, in which social practices are embedded in the gaps».

7. *Symbolic meanings.* Symbolism gives not only expression, but also depth to various nodes of urban space, brings something transcendental to everyday urban experience.

Локтіонова Д. А.,
канд. політ. наук, старший викладач,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПРОГРАМА «ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН

Сьогодні, згідно діючого законодавства України, територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень. Таким чином, законодавство України гарантує широкий спектр різноманітних форм участі та комунікації громадян з органами місцевої влади. Тому, серед різновидів форм участі, на якому ми хочемо зосередити свою увагу є програма «громадський бюджет» (або «бюджет участі», «партиципаторний бюджет», «бюджетування за участі громадськості») як один із інноваційних механізмів залучення громадян до участі у місцевій політиці.

Загальний огляд та аналіз літератури показав, що дана проблематика носить міждисциплінарний характер. Аналіз проектних пропозицій висвітлюється на таких ресурсах як voting.in.ua, urbanua.org, decentralization.gov.ua, samoorg.com.ua, frgn.mk.ua. Зарубіжний досвід запровадження та функціонування програми «громадський бюджет» можна знайти у роботах латиноамериканських (Cabannes, 2006), північноамериканських (Hollie Russon Gilman, 2016; Pape M., Lerner J., 2016) та західноєвропейських дослідників – Masser, K. (2014), Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke A. (2008), Röcke, A. (2014), Williams, E., Denny, E., Brstow, D. (2017).

Ідея запровадження програми «громадський бюджет» виникла у бразильському місті Порто-Алегро у 1980-х роках за ініціативи Бразильської робітничої партії, яка декларувала принцип «низи вирішують, що робити верхам». Саме у цей час відбулась активізація мешканців та розвиток міських рухів у всіх його напрямках. До цього ж часу, місто перебувало у скрутному становищі, як в соціально-економічній, так і в політичній сферах. У результаті реалізації програми «громадський бюджет», на кін. 90-их рр. ХХ ст. у місті збільшилась кількість шкіл у чотири рази, зросла кількість будинків, під'єднаних до водогону та каналізації (із 75 % до 98 %), бюджет на освіту та охорону здоров'я зріс із 17 % до 40; %. Подальше впровадження цієї програми відбувалось у країнах Латинської Америки, де більш ніж 1200 з 16000 муніципалітетів впровадили її до 2006 року. Згодом, ідеєю запровадження програми «громадський бюджет» почали цікавитись як великі

(з населенням понад 700 тис. осіб), так і маленькі міста (з населенням до 30 тис осіб) по всьому світу. А вже у 90-х рр. ХХ ст. ідеї «громадського бюджету» поширилися на рівні муніципалітетів Великобританії, Німеччини, Іспанії, Італії, Франції. З 2008 р. програму «громадський бюджет» почали практикувати в країнах Північної Європи (Норвегія, Швеція, Ісландія в 2010 р. та Фінляндія в 2012 р.) та Східної Європи (Польща в 2011 р.). Але, крім активних прихильників застосування цієї програми є країни (Угорщина, Румунія) та міста, які її критикують або визнали недоцільною. Навіть у Великобританії, громадський бюджет не розглядається як засіб виробництва соціальних змін. Здебільшого він використовується як засіб розширення участі громадськості, прав та можливостей, згуртованості та гордості.

Зважаючи на популяризацію даної форми громадської участі населення в містах України, Миколаївським центром соціологічних досліджень в період 07 по 11 травня 2018 р. методом особистісного формалізованого інтерв'ю (face-to-face) було проведено загальноміське опитування мешканців м. Миколаєва віком від 18 років і старше (обсяг вибірки – 400 осіб; вибірка багатоступенева, репрезентативна за віком, статтю та районом проживання респондентів; стандартна похибка – 2,49 %). Серед широкого спектра форм громадської участі, участі у програмі «громадський бюджет» надало перевагу лише 3,4 % респондентів. Найбільш активною групою населення виявились мешканці міста віком 18-29 років (6,5 %), що можна пояснити особливостями цього вікового періоду. При цьому, рівень поінформованості населення Миколаєва щодо реалізації цієї програми на рівні міста дуже низький. Нічого не чули про цю програму більше ніж третина населення (37 %), дещо чули – 40 %, чули – лише 22,3 %.

Сьогодні програма «громадський бюджет» це одне з найбільш перспективних нововведень, яке «Нью-Йорк Таймс» назвав «революційною громадянською діяльністю». Ідея запровадження програми має новаторський характер, тому що її слід розуміти як реакцію на зміни, що відбуваються у суспільстві. Проекти, які пропонуються для реалізації у рамках програми, повинні бути суспільно значущими та вирішувати гострі проблеми соціально-економічного, соціально-політичного та культурного характеру. Результати дослідження демонструють, що реалізація цієї програми, незважаючи на її стрімке запровадження та активну популяризацію у м. Миколаєві знаходиться ще на початковій стадії. Низький рівень залученості та поінформованості мешканців щодо впровадження програми ставить під питання ефективність даного механізму громадської участі.

СУЧАСНІ КУЛЬТУРНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МІСТА: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Сучасне місто представляє собою своєрідне соціокультурне середовище, що охоплює соціальний світ, матеріальні та духовні умови становлення, існування, розвитку та діяльності людства. Глобалізаційні процеси, що охопили світ в ХХ ст., а також перехід від індустріального до постіндустріального суспільства спричинили не тільки економічні, політичні та соціальні зміни, а й привели до формування нового погляду на феномен культури. Актуальність дослідження культурних стратегій у сфері розвитку міста обумовлюється все більшим зростанням впливу міського середовища на формування сучасної культурної парадигми. У «Глобальному звіті ЮНЕСКО» про вплив культури на стійкий розвиток міст зазначено, що заходи, спрямовані на залучення до соціального життя та пізнання культурної самосвідомості – є важливими кроками на шляху до суспільного розвитку. Зважаючи на те, що культура формує наше суспільство – вона є одним із тих секторів, що впливають на соціальне самопочуття та на соціальні взаємовідносини.

Місто та міське середовище є складним явищем, яке являється об'єктом аналізу як соціологів, так і урбаністів, архітекторів, географів, мистецтвознавців. Починаючи з кінця ХІХ ст., було закладено основу дослідження міста у зв'язку з тим, що міста почали активно розростатися, здійснювалися урбанізаційні процеси, люди починали виїжджати з сіл у міста. Міста стали центрами культурних, політичних, економічних, управлінських вузлів. Саме тому, інтерес до міст як до феномену, став зростати.

Для більш повного розкриття ролі міста у сучасному світі та розуміння його сутності необхідно розглянути різні підходи до визначення цієї категорії. Визначення категорії «місто» не належить до числа наукових термінів. У різні епохи та у різних кінцях світу «містами» називали явища з неоднаковими ознаками та різним змістом.

Дослідження міста як об'єкту соціологічного аналізу сягає своїм корінням часів Стародавньої Греції. Давньогрецький діяч Константинос Доксіадес вважається одним із перших урбаністів, який ввів у науковий обіг поняття «синойкізм» (synokismos). Тракткування цієї дефініції носило багатоаспектний характер: по-перше, під «синойкізмом» ро-

зуміли область знань, яка вивчає усі форми людських поселень; по-друге – об'єднання чи спільне зростання довколишніх громад, областей, сіл, міст, що призводить до утворення однієї міської політичної одиниці, міста-держави.

Одним із перших соціологічний аналіз міст надав соціолог, історик, політолог Макс Вебер. У своїй праці «Місто» він пише : «Зазвичай під словом «місто» мають на увазі окрім названого ще селище. Саму по собі цю ознаку не можна вважати неточною. З соціологічної точки зору ця ознака міста характеризує його як населений пункт, отже, поселення в тісно дотичних один з одним будинках, яке настільки велике, що в ньому відсутнє специфічне для суспільства сусідів особисте знайомство один з одним».

Місто також являється соціокультурним середовищем. Наявність культурних закладів та центрів дозволя створюють передумови для залучення людей до культурних процесів у місті. Ці заклади створюють місця, які дозволяють жителям міста відпочивати, спілкуватися та проводити своє дозвілля. З точки зору американського соціолога Р. Ольденбурга, оптимальні умови для культурного розвитку міста надають неформальні місця, тобто, так звані «треті місця» (після будинку – «номера першого» і роботи – «номера другого»), що представляють собою неформальні громадські місця для зустрічей. У класичній міській соціології «треті місця» отримали назву «проміжних просторів», до яких спочатку ставилися вулиці і тротуари, парки і сквери, алеї і бульвари. Наявність неформальних, так званих, «третіх місць», є запорукою культурного розвитку міста, адже саме ці місця на сучасному етапі розвитку суспільства стають популярними у міському середовищі: кофейні, коворкінги, анти-кафе, арт-платформи – це основні сучасні культурні місця, де люди можуть спілкуватися один з одним та проводити своє дозвілля.

На думку Р. Ольденбурга, крім найбільш очевидних варіантів (кав'ярні і бари) функцію «третього місця» також можуть виконувати невеликі магазинчики і аптеки, місцеві відділення пошти, бібліотеки і навіть школи. При цьому будь-який або територіальний об'єкт (бібліотека або школа) може грати роль «третього місця» не на постійній основі, а «час від часу» – наприклад, виступаючи в якості майданчика для реалізації різних соціальних ініціатив.

Розвиток міст неминуче пов'язаний з культурними трансформаціями – перетворенням мешканців міста з простих споживачів культурних послуг на активних суб'єктів, носіїв розвитку креативного потенціалу. Культура стає необхідною умовою для того, щоб побудувати життя міського середовища продуктивним чином. Саме культура, як сукуп-

ність матеріальних і духовних цінностей, виступає фактором саморозвитку людства, важливою умовою трансформації інституційного середовища. Тільки у суспільстві з високим рівнем культури, освіченості і духовності можливим є, як вільний розвиток і самореалізація особистості, так і соціально-економічний розвиток держави та її регіонів. З метою створення максимально можливої зручності для життєдіяльності у місті людей творчих професій, а також культурних організацій – необхідно формувати відповідний соціально-економічний простір, сприятливий для реалізації і споживання культурної продукції.

УДК 316.334.56:911.375.1 (043.2)

Герасимова А. Є.,

магістрант,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

УРБАНІСТИЧНІ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІСТА

Урбанізаційні процеси є невід’ємною частиною існування сучасного світу. Безпрецедентне зростання міст-гігантів починається у світі з другої половини ХХ ст., а урбанізація, як історичний процес підвищення ролі міст у розвитку суспільства, наповнюється новим соціальним змістом. Особливості сучасної урбанізації полягають в її динамізмі, в активному впливі на організацію соціального простору, в універсальності стилів і, одночасно, у появі нових якісних показників у ряді вирішальних для міського життя сфер.

Міста розвиваються, із кожним днем з’являється все нові потреби громадян для відчуття повного комфорту у місті, де вони проживають, й таке поняття як «урбаністичний рух» й «урбаністичні практики» стають невід’ємною частиною існування сучасних міст.

У зв’язку із зростанням міст на початку 1970-х рр. у науковий обіг соціологом – урбаністом Мануелем Кастельсом було введено поняття «урбаністичні рухи». Він наводив приклади того, коли урбаністичний рух ставав рішучим поштовхом до подолання соціальних кордонів під час мобілізації різних суспільних класів.

Ця проблема є актуальною, тому що місто ніколи не стоїть на місці, кожної хвилини до міст прибувають нові громадяни із різною метою (працювати, проживати або навіть просто на екскурсію) й з тим, як зростає місто, змінюються технології й зростають покоління – потреби стають все ширшими й існує необхідність їх забезпечення й громадяни об’єднуються з метою покращення власних умов проживання, створення комфортного міста.

Прикладом таких рухів може бути озеленення паркових та прибудинкових зон, створення елементів декору, ремонт дитячих майданчиків тощо зусиллями громадян. Якими б не були розвинені міста, якими б сучасними технологіями воно не було обладнано – люди намагаються створити комфортні куточки, де б можна було відпочити від транспорту, багатоповерхівок й офісів, якими забудовано кожне сучасне місто.

Такі рухи можуть бути двох типів – коли ініціатива йде знизу, власне, від громадян міста, й утворюються формальні організації, проходять активістські рухи, розповсюджуються інформаційні бюлетені. Другий тип такого руху йде зверху вниз – він виникає у тому випадку, коли необхідно вирішити суспільну – значущу проблему, наприклад, землетрус або повені, й місцева влада створює спеціальні місцеві організації для ліквідації наслідків стихійних лих. Також можливі ситуації, коли рух був утворений громадянами (знизу) а місцева влада «підхопила» цю хвилю й підтримує цей урбаністичний рух.

Ліричним відступом може стати перефразована приказка, але вона дуже влучно характеризує урбаністичні рухи – «Не місто красить людину, а людина місто».

Також Мануель Кастельє зазначав, що міські соціальні рухи виникають завдяки емоціям і є рушійною силою до революційних змін у місті, але якщо цей рух не має методологічної бази та чітко поставленої мети – він приречений на провал.

Право на місто визначається не як індивідуальне, а як колективне, й визначає можливість громадян приймати участь у змінах міста, які будуть відповідати суспільним потребам та побажанням.

У рамках українського суспільства існують багато громадських ініціатив, спрямованих на вирішення проблем міста. У кожному місті – свої проблеми й способи їх вирішення відповідно будуть різними.

Для того щоб збільшити кількість залучених до громадських ініціатив створюються спеціальні практики, щоб прискорити процес адаптації та усвідомлення власного внеску до проекту суспільної важливості. Участь у конференціях, семінарах та форумах відповідної тематики допоможе зрозуміти, чи є актуальним напрямок діяльності організації та чи є він необхідним у суспільстві.

Використання ігрових методів для залучення громадян у діяльність міських ініціатив є найефективнішим способом, тому що він займає менше часу та виключає із себе професійну термінологію, використовуючи замість них слова – альтернативи для легкого засвоєння нової інформації. Під час ігри долаються психологічні та фізичні бар'єри, руйнує стереотипи, людина починає довіряти та обговорювати важливі питання з іншими, вчиться знаходити консенсус.

На пострадянському просторі проблема реалізації урбаністичних практик є актуальною, тому що міста зростають технологічно, у масштабах, а зовнішній вигляд міста залишається у радянському минулому. Питання участі у покращенні міського благоустрою мешканцями міста дуже болюче, так як усі звикли, що все за них буде робити хтось інший.

УДК 316.658.4:316.774 (043.2)

Маланчук Н. О.,
магістрант,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ

Інформація завжди впливала на оновлення життя, розвиток суспільства, у тому числі на політичне життя, обумовлюючи пошук нових підходів, рішень. Історії відомо немало ситуацій, коли під безпосереднім впливом поширеної ЗМІ інформації (дезінформації) владні структури, відповідальні посадові особи змінювали свою позицію, приймали серйозні політичні рішення. Але поширенішим і значущішим є їх опосередкований вплив на погляди, настрої, переконання широкого загалу громадян, на формування громадської думки. Сьогодні роль засобів масової інформації з кожним роком підвищується.

Засоби масової інформації – це спосіб спілкування з великою кількістю людей одночасно. ЗМІ мають величезний вплив на формування громадської думки.

Найбільшу роль у формуванні й поширенні громадської думки відіграють засоби масової інформації такі як: преса, телебачення, радіомовлення, кіно, відео, інтернет тощо, за допомогою яких поширюється різноманітна інформація у суспільстві. Формуючи громадську думку, засоби масової інформації, з одного боку, акумулюють досвід і волю мільйонів, а з іншого – впливають не тільки на свідомість, а й на вчинки, групові дії людей. Засоби масової інформації зосереджують увагу громадськості на певних проблемах, змушуючи багатьох людей формувати думки про них. ЗМІ можуть також зміцнювати латентне ставлення і «активізувати» їх, спонукаючи людей до дій.

Газети інформаційно впливають, тобто нав'язують читачу коментар-маніпуляцію, відбираючи матеріали, що підлягають опублікуванню, подаючи їх у потрібному виді читачу. Вони акцентують й відповідним чином оснащують їх помітними заголовками й ілюстраціями, друкуючи їх відповідним шрифтом та форматом, приділяючи їм місце, що кидається в очі, у газеті, а також підготовляючи до друку та худо-

жньо оформляючи їх на належному рівні професійної майстерності. У даному випадку акцент робиться на вибірковість уваги людини.

На радіо та телебаченні зниження важливості інформації досягається тим, що повідомлення розміщують наприкінці передачі. Тут враховується те, що люди, як правило, асоціюють важливість інформації з порядком її викладу.

Всі засоби масової інформації загалом мають значний вплив на людей та суспільство, оскільки багато людей покладаються на засоби масової інформації як на джерело інформації, навіть не думаючи, чи це правда чи ні. Крім того, засоби масової інформації є дуже потужною зброєю, яка може швидко змінити перспективи та переконання людей за кілька хвилин.

В Україні вони також значно впливають на формування громадської думки населення. Це можна пояснити звичкою людей довіряти засобам масової інформації, які є основним джерелом суспільно-важливого інформування. Звісно, що до читача, глядача чи слухача ЗМІ лівова частка інформації потрапляє у вторинному вигляді, й містить авторську оцінку ситуації, події, яка нав'язується аудиторії. Обтяжений щоденними проблемами й турботами пересічний громадянин сучасного інформаційного суспільства, перетворюється у зручну мішень для інформаційного впливу, схилиючись до заданої певною соціальною групою суб'єктивної точки зору, вміло поданої за допомогою ЗМІ.

Отже, ми можемо стверджувати, що у нашому суспільстві засоби масової інформації є рушійною силою громадської думки. Медіаджерела, такі як Інтернет, газети, телепередачі тощо, відіграють важливу роль у формуванні розуміння та сприйняття людиною подій, що відбуваються в нашому повсякденному житті.

УДК 316:346.32-053.6:331.556.4(043.2)

Осіпова Є. М.,

магістрант,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ОСВІТНЬО-ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ОСВІЧЕНОЇ МОЛОДІ ЯК ТРЕНД СУЧАСНОЇ ДОБИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Масштабність міграційних процесів у сучасну добу, значимість тих соціальних змін, які привносяться такими процесами у економічне, суспільно-політичне, соціокультурне життя різних країн, народів і навіть континентів, вимагають подальшого посилення уваги до їх наукового дослідження, в тому числі з боку соціології. Пізнавальний потенціал соціологічної науки дозволяє аналізувати та порівнювати особливості

залучення до міграційних процесів різних соціальних та соціально-демографічних груп суспільства, виявляючи властиві їм специфічні причини, мотиви та соціальні практики міграції, що зумовлюють сам характер міграційних процесів, та врешті-решт – створення на основі одержаної інформації базової моделі процесу з її пояснювальними можливостями. Однією з найбільш актуальних тем тут виглядає вивчення міграційної специфіки молоді, зокрема її освіченої частини, з огляду на те місце, яке молодь об'єктивно посідає у процесах економічного та соціокультурного відтворення.

Враховуючи соціально-демографічні особливості молоді, а також притаманні молодіжному віку адаптивність, інноваційність, максималізм та схильність до ризику, можна стверджувати, що вона має значний потенціал міграційної мобільності. Не дивно, що в сучасному глобалізованому світі з його міжнародним поділом праці, прозорими кордонами та соціальною привабливістю життя у високорозвинених цивілізованих країнах міграційна активність для багатьох молодих людей все більше стає невід'ємною частиною їхнього життя, яка визначає його спосіб, відповідні ціннісні орієнтації, мотивації, настанови та є неабияким фактором формування життєвих планів, стратегій. Молоді мігранти масово навчаються в закордонних університетах і коледжах, працюють чи проходять стажування в іноземних компаніях, підробляють на сезонних роботах за кордоном під час канікул, нарешті, просто активно подорожують світом.

Освічена молодь є тією соціальною групою, яка має відрізняється не лише володінням професійними знаннями та навичками, але й є самодостатньо розвиненою в культурно-інтелектуальному плані, внаслідок чого здатна самостійно вибудовувати свої життєві стратегії та розраховувати ризики/зиски від їх здійснення спрямованих на їх реалізацію соціальних практик. Саме тому освічену молодь можна вважати високомобільною соціальною групою, що також справедливо і для міграційного виміру соціальної мобільності.

Отже, на сьогоднішній день молодим людям надається велика кількість можливостей побувати в інших країнах на правах учнів, за рахунок різних конкурсів, грантів та стажувань; у цьому їй сприяють численні міжнародні програми для студентів. Хоча офіційним завданням таких програм є інтернаціоналізація вищої освіти та культурна інтеграція молоді різних країн, насправді вони заохочують не стільки академічну мобільність, скільки інтелектуальну міграцію. Кажучи про різноманітні освітні програми, які пропонуються, то її учасники – це найчастіше молодь активна, творча, зацікавлена в своїх знаннях, молодь, яка хоче не просто «побувати за кордоном»; нерідко подібний досвід, несучи в собі позитивні характеристики для життя конкретної

молодої людини, перетворюється в подальшому на міграцію освіченою молоді масового характеру. Тобто, у молоді ще під час навчання можуть сформуватися освітньо- і трудові міграційні наміри, настанови та конкретні міграційні орієнтації. У цей час молоді люди шукають себе, бажають пізнати світ та жити заможніше і якщо, вони не побачать шанс жити так на Батьківщині, то бажання шукати кращої долі для себе за її межами неодмінно у них з'явиться.

Таким чином, академічна мобільність (саме так називають можливості, які надаються молодим людям для продовження або закінчення навчання за кордоном) нерідко перетворюється на освітню та освітньо-трудова зовнішня міграція – міграцію найбільш молодих, талановитих, освічених представників периферійних країн-донорів. Молодіжне середовище України також знаходиться під неабияким впливом зазначених закономірностей. В Україні, в вже давно сформована модель «периферійного капіталізму» з обмеженими можливостями розвитку високих технологій та підвищення рівня життя населення до стандартів цивілізованих країн, неодмінним трендом виступає посилення тенденцій зростання виїзду за кордон освіченої молоді, тобто, студентів і випускників ВНЗ, формування в них відповідних намірів, орієнтацій та настанов.

Отже, вирішення проблеми міграції освіченої молоді за кордон стає першочерговою для нашої країни, поза як, виникає загроза «вимивання умів» з країни, що веде за собою цілий ряд проблем, не тільки соціальних та демографічних, але й економічних, адже виїжджаючи за кордон, молодий потенціал України найчастіше залишається там назавжди.

УДК 323.21:352 (477) (043.2)

Хижняк М. О.,
магістрант,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПАРТИСИПАТИВНІ ПРАКТИКИ ЯК ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ З ГОРОДЯНАМИ

Сучасний розвиток українського суспільства впливає на взаємовідносини, що виникають між владою та громадянами. Зважаючи на те, що сьогодні в Україні відбувається реформа децентралізації, вплив держави на суспільні об'єднання мінімізується, а органи державної влади та місцевого самоврядування починають все більше залежати від громадян. Саме тому взаємодія із суспільством є необхідною умовою демократичного розвитку держави. Публічні форми роботи органів

державної влади значно випереджають авторитарні методи державного управління. Від владних органів, окрім вирішення управлінських задач, вимагається вміння систематично здійснювати постійний, двосторонній зв'язок з громадськістю.

В Україні функціонує безліч механізмів громадської участі, передбачених нормативно-правовими документами різних рівнів: від Конституції до рішень органів місцевого самоврядування. Ці механізми відрізняються між собою за способами залучення, обов'язковістю застосування, ефективністю, зручністю та простотою використання.

У той же час, незважаючи на існування різних механізмів залучення громадян до міського управління, реалізація громадської участі відбувається крізь високий рівень недовіри до владних інституцій та політичної апатії громадян. Саме зростаючий рівень політичного відчуження громадян України перешкоджає ефективному розвитку громадянського суспільства. Тим часом, справжня демократія передбачає наявність у народу відчуття повноти свого залучення у політичний процес, у вирішення найважливіших політичних і соціальних проблем.

Одним із пріоритетів реалізації державної політики України на сучасному етапі є розвиток місцевого самоврядування. Він передбачає передання більш широкого кола функцій та ресурсів – фінансових і матеріальних – від держави до органів місцевого самоврядування. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання більш активного залучення громадян до участі в публічному житті на місцевому рівні. Це зумовлює необхідність вивчення такої форми взаємодії влади з громадськістю, як партисипативні практики.

Партисипативні практики виступають складовою частиною або певним видом, способом взаємодії. Партисипативні практики можуть бути представлені у формі суспільної та громадянської партисипації. Суспільна партисипація передбачає співпрацю груп людей на горизонтальному рівні для досягнення спільних цілей. Наприклад: спільний ремонт під'їзду мешканцями. Під громадянською партисипацією розуміється співпраця громадян з вертикальною владою. Наприклад, розробка стратегії розвитку міста за участю мешканців і неурядових організацій. Громадянська партисипація це участь, а саме, спосіб активної участі в різноманітних подіях, які нас стосуються; можливість вести активну діяльність, висловлювати думку стосовно процесів, що відбуваються у публічній сфері спілкування з владою – а саме, підтримка органів влади і громадян в процесі спільного прийняття рішень.

Важливим є різноманіття механізмів та форм взаємодії влади з громадянами. Ця взаємодія закріплена у таких нормативно-правових актах, як Конституція України, указах Президента України, Законі Украї-

ни «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших. Серед форм взаємодії влади з громадянами науковці виділяють наступні:

- 1) участь у виборах та формуванні органів державної влади;
- 2) залучення до правотворчості;
- 3) задоволення інформаційного запиту про діяльність органів виконавчої влади;
- 4) громадський контроль;
- 5) прес-конференції;
- 6) брифінги та інші.

Партисипативні практики як форма взаємодії місцевої влади з громадянами включають в себе колективний розподіл пріоритетів у розподілі ресурсів (партисипативний бюджет); планування (участь в розробці стратегій, публічні слухання); колективне залучення коштів і ресурсів (краудфандінг, фандрайзинг); управління місцевими громадами; колективна охорона порядку на загальній території; спільна оцінка якості послуг (відгуки і моніторинги); публічна оцінка якості надання державних послуг і поліпшення їх якості; участь в розробці картографії та інші.

Таким чином, партисипативні практики є ефективною формою взаємодії місцевої влади з громадянами та необхідною умовою демократичного розвитку держави. В нашій країні реалізація громадської участі відбувається крізь високий рівень недовіри до владних інституцій та політичної апатії громадян, як на місцевому, так і на загальнодержавному рівні. Саме тому, важливим є зменшення рівня політичного відчуження громадян України та активне залучення громадян до участі в прийнятті рішень.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

<i>Лобанова А. Л.</i> Регіональний патріотизм як соціальний феномен.....	1
<i>Лісенко О. В.</i> Ставлення представників національних меншин в Одеській області до мовних аспектів реформи освіти: за результатами емпіричних досліджень	4
<i>Онищук В. М.</i> Соціальне занепокоєння та очікування населення мультикультурного регіону щодо об'єднання територіальних громад.....	6
<i>Мейжис І. А.</i> Питання безпеки міських общин Півдня України у світлі їх соціокультурних традицій	9

СЕКЦІЯ 1.

Теоретичні аспекти вивчення процесів соціокультурного розвитку на початку 21 ст.

<i>Осипов А. А.</i> Антропософія о духовном факторе эволюции Земли	11
<i>Дрожанова О. М., Ступак О. П.</i> Герменевтична контекстуальність медіадискурсу: ризики інформаційної безпеки.....	12
<i>Орлова О. І.</i> Неперервна освіта як стратегія усунення диспропорцій у сучасному суспільстві	14
<i>Коробов В. К., Коробова І. В.</i> Застосування кейс-методу у процесі вивчення спецкурсу «Регіоналістика»	16
<i>Ляпіна Л. А.</i> Соціологічний дискурс мультикультуралізму: вітчизняний аспект	18
<i>Броннікова Л. В.</i> Епістемічний потенціал «Великих даних» (філософські аспекти).....	20
<i>Borodenko O.</i> Ontological and sociocultural measurements of happiness	22

Калашнікова Л. В. Актуалізація потреб у забезпеченні безпеки життєдіяльності: особистісно-орієнтований підхід.....	25
Костельнюк М. М. Інтенсифікація ролі засобів масової інформації як інструментів політичних маніпуляцій на сучасному етапі державотворення	27
Каркач А. В. Аутореплікація споживчих соціокультурних практик літніх людей у сучасному транзиторному українському суспільстві	30
Бондарець Б. Б. Соціально-демографічні фактори національної безпеки: законодавча база та фактичний стан	32
Павлега О. С. Поняття і сутність соціально-правових відносин.....	34

СЕКЦІЯ 2.

Досвід прикладних досліджень соціокультурних процесів на загальнонаціональному та регіональному рівнях

Грбовець І. В. Взаємодія поліції і громади: аналіз змін після впровадження реформи (за результатами соціологічного дослідження у м. Кривий Ріг).....	37
Черноус Л. С. Мережеві організації: соціальні функції та можливості інституалізації	39
Рожанська Н. В. Ставлення міського населення Причорноморського регіону до автокефалії православної церкви в Україні.....	41
Іванова І. Ф. Соціологічне дослідження мовного середовища	43
Фесенко А. М., Чорна В. О., Бондарець Б. Б. Економічне неблагополуччя та еміграційні настрої мешканців обласних центрів Півдня України.....	45
Vorodenko O. Urban spatial symbolism of Michel de Certeau	47
Локтіонова Д. А. Програма «громадський бюджет» як інструмент залучення громадян.....	50
Біла О. А. Сучасні культурні стратегії розвитку міста: вітчизняний досвід.....	52

<i>Герасимова А. Є.</i> Урбаністичні практики в контексті розвитку міста	54
<i>Маланчук Н. О.</i> Вплив засобів масової інформації на громадську думку	56
<i>Осіпова Є. М.</i> Освітньо-трудова міграція освіченої молоді як тренд сучасної доби: соціологічний аналіз.....	57
<i>Хижняк М. О.</i> Партисипативні практики як форма взаємодії місцевих органів влади з громадянами	59

Технічні редактори, комп'ютерна верстка *Д. Кардаш*.
Друк *С. Волинець*. Фальцовально-палітурні роботи *О. Кутова*.

Підп. до друку 21.05.2019.

Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.

Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.

Ум. друк. арк. 3,95. Обл.-вид. арк. 3,48.

Тираж 30 пр. Зам. № 5753.

Видавець та виготівник: ЧНУ ім. Петра Могили

54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.

АДРЕСА ОРГКОМІТЕТУ:

ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2019:
СТРАТЕГІЇ КРАЇН ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ
В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

XIII Міжнародна науково-практична конференція

**«УКРАЇНСЬКИЙ ПІВДЕНЬ:
СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ
ВИКЛИКИ РЕГІОНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН»**

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
вул. 68 Десантників, 10,
м. Миколаїв, 54003, Україна

Тел.: 8 (0512) 50–03–32,

8 (0512) 76–55–81,

8 (0512) 76–55–99,

факс: 50–00–69, 50–03–33,

E-mail: avi@chmnu.edu.ua, rector@chmnu.edu.ua

